

Jón Jensson - Uppgjöf landsrjettindanna - Samþykkt á alþingi 1902 (1903)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Bókasafns Kópavogs.

Meiriháttar galli á bls. 5.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrrval.is)

40

UPPGJÖF LANDSRJETTINDANNA

SAMÞYKKT Á ALÞINGI 1902.

EPTIR

JÓN JENSSON.

REYKJAVÍK.

FJELAGSPRENTSMÍÐJAN.
1903.

449.104
762
u

-101-

UPPGJÖF LANDSRJETTINDANNA

SAMÞYKT Á ALÞINGI 1902.

EPTIR

JÓN JENSSON.

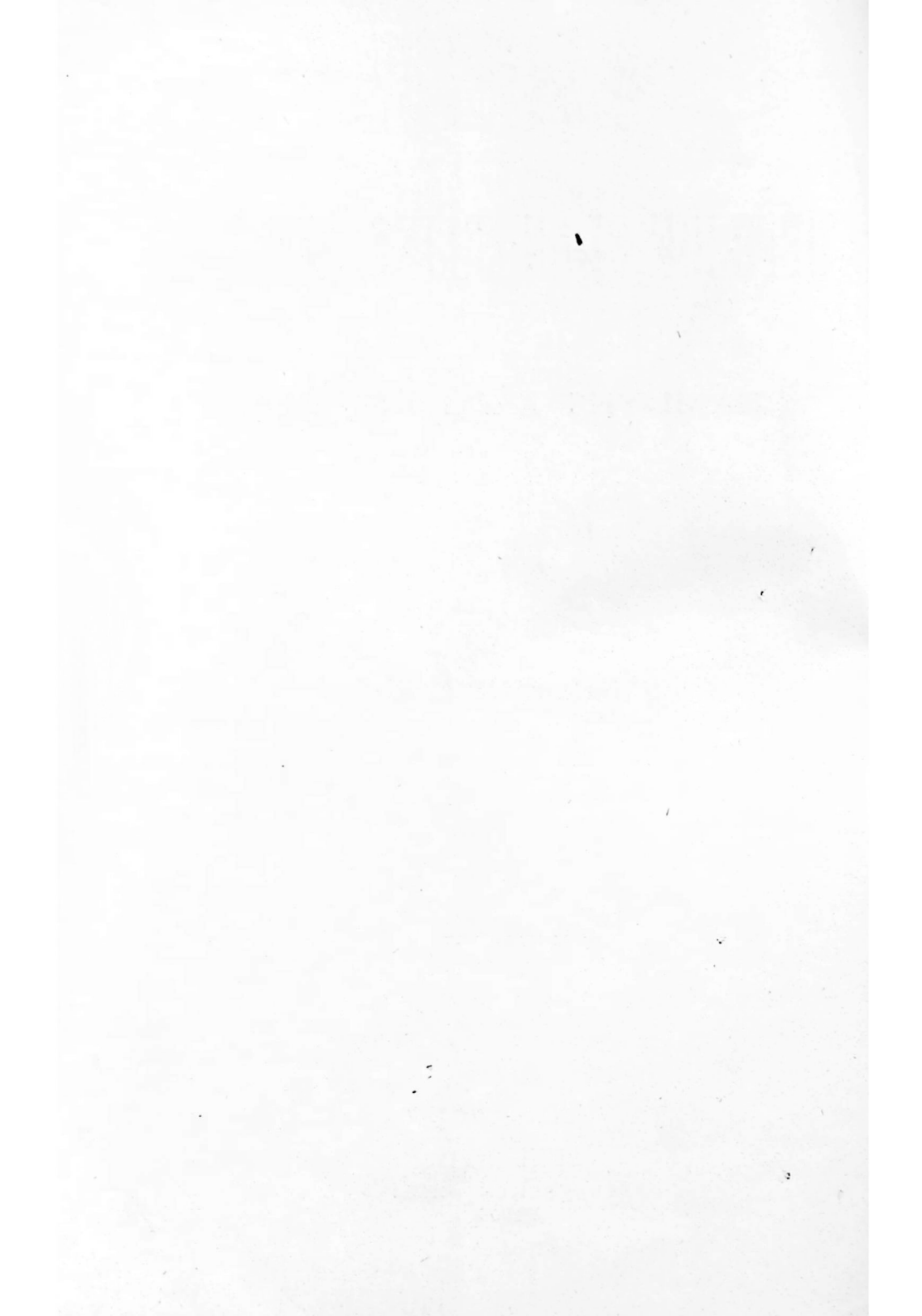

REYKJAVÍK

FJELAGSPRENTSMÍÐJAN
1903

BÓKASAFN KÓPAVOGS

Landsrjettindi vor eða sjerrjettindi gagnvart Dön-
um, — en fyrir þau getum vjer í lagalegum skilningi
kallast þjóð útaf fyrir oss eða þjóðfjelag — eru í því
fólgín, að þótt vjer höfum konung og konungserfðir,
utanríkisstjórn og ýms önnur mál, hin svonefndu sam-
eiginlegu mál, saman við Dani, þá eigum vjer samt sjer-
mál, eða mál, sem viðurkent er að os eina varða,
þar sem oss ber rjettur til að stjórna oss sjálfir ásamt
með konungi vorum, en án tilhlutunar frá Dana hálfu
eða stjórn þeirra.

Það var fyrsta þrautin, sem unnin var í vorri fyrri
stjórnarbaráttu, fram að 1874, að fá sérmál vor að-
greind frá sameiginlegu málunum, en það tókst furð-
anlega að vinna þá þraut, því að vjer fengum viður-
kennda með lögum 2. jan. 1871 — hvað sem að þeim
má finna að öðru leyti — hjerumbil að öllu leyti þá
úrskiptingu á sjermálum vorum, sem vjer höfðum kraf-
ist. Með þessari viðurkenningu sjerstakra landsrjettinda
Íslands og úrskiptingu sjermála vorra frá sameiginlegu
málunum, eða alríkismálunum, var einnig fallin um
koll sú kenning Danastjórnar, sem hún hafði altaf hald-
ið fram annað veifið — en ekki stöðugt eða með sam-
kvæmni við sjálfa sig — að grundvallarlög Dana væru
gildandi einnig að því er sérmál vor snerti, enda gaf
konungur oss skömmu síðar — *af frjálsu fullveldi
sínu* eins og hann sagði berum orðum, en án allrar
hlutdeildar frá ríkisþingi Dana eða stjórn — stjórnar-

skrána um sérstakleg málefni vor 5. jan. 1874, og er hún að visu ófullkomin í ýmsum greinum, en hún er vor sjerstakleg eign og vjer þurfum ekki að deila við Dani um það, þótt vjer viljum fá henni breytt, að svo miklu leyti sem þær breytingar ekki fara út yfir það svið, er sèrmálum vorum er markað.

Það var þó ekki langt að biða þess. eptir að stjórnskráin var komin í gagn, að Dani færi að iðra þess — öðruvisi verður það ekki skilið — að þeir höfðu sleppt við oss ráðunum í sèrmálunum, því að þeir tóku nú upp á því, bæði stjórnin og lögfræðingar Dana, að prjedika þá kenningu, sem ekkert hafði við að styðjast, hvorki í stjórnskránni nje í lögnum 2. jan. 1871, að grundvallarlögin væru þrátt fyrir alt gildandi á Íslandi einnig á sjermálasvæðinu, og gætu því Danir (hið danska löggjafarvald), hvenær sem þeim þóknaðist svo eða þeir af föðurlegri umhyggju fyrir Íslendingum álitu það hollast fyrir þá, tekið grundvöllinn undan stjórnskrá vorri og gjört hana að engu, með því að nema úr gildi lögin 2. jan. 1871, og eins gætu þeir fært inn eða þrengt sjermálasvæðið með breytingu á nefndum lögum eptir vild sinni. Eptir sömu kenningu gat hið danska löggjafarvald einnig gripið inn í verkahring hins sjerstaka löggjafarvalds Íslands og gefið út lög, sem heyrðu undir það, hvenær sem því sýndist þess þörf, t. d. ef Íslendingar vildu ekki góðmótlega hlýðnast boði Dana-stjórnar um að gefa lögin út sjálfir, einsog Danir vildu hafa þau. Þetta voru nú og eru kenningar lögfræðinga Dana um landsrjettindi vor. Og stjórn vor fetaði dyggilega í fótspor þeirra. Hún fjekk reyndar ekki tilefni til að lýsa alveg eins greinilega fallvaltleik svokallaðra landsrjettinda vorra, enda hefði það ekki þótt neitt hygginda-bragð af henni að vera að skýra fyrir Íslend-

ingum þennan fallvaltleik, meðan „rjettur (þ: danskur) skilningur á stjórnarlegri stöðu Íslands í ríkinu var enn ekki orðinn nægilega ráðandi þeirra á meðal“, eins- og stjórnin var vön að komast að orði, þegar hún var að setja ofan í við Íslendinga fyrir það, sem nú, á hinum síðustu og verstu tímum, er farið að kalla meðal Íslendinga sjálfra „lögstírfoi“ (juristeri) þeirra. Tilefnið til að lýsa sig alveg samdóma hinum lærðu löndum sínum um gildi grundvallarlaganna dönsku í sjermálum vorum, með öllum þarafleiðandi hættum fyrir landsréttindi vor, fjekk Danastjórn, þegar Íslendingar fóru að amast við því, að sérmál vor væru borin upp í ráðssamkomu dönsku grundvallaraga-ráðgjafanna, ríkisráðinu, en þetta gjörðu Íslendingar fyrst á alþingi 1875 — þá bar Benedikt Sveinsson, eins og hann sjálfur sagði, eptir tilmælum Jóns Sigurðssonar frá Kaupmannahöfn, upp fyrirspurn til landshöfðinga þar að lútandi — og þar næst á þingunum 1891, 1895 og 1897. Þá (1897) svaraði stjórnin því, að Íslands ráðgjafinn ætti að bera sjermál Íslands upp fyrir konungi í ríkisráðinu *samkvæmt grundvallarlögunum dönsku, 15. og 16. gr. þeirra*, gagnstæð skoðun Íslendinga væri misskilningur á stjórnarlegri stöðu Íslands í ríkinu.¹ Í svari sínu upp á þingsályktun alþingis 1895², viðurkennir stjórnin reyndar, að hvorki í stjórnarskránni nje í lögum 2. jan. 1871 sje neitt ákveðið um að Íslandsráðgjafinn eigi að bera sjermálin upp í ríkisráðinu, en segir sjerstaklega um lögin 2. jan. 1871, að þar sé því sleppt af því, að það lægi samkvæmt grundvallarlögunum beint í hugmyndinni ráðgjafi. Þetta er þó dálítið kátleg röksemdaleiðsla, því að það er ekki eitt orð um það að finna í lögnum 2. jan. 1871, að æðsti stjórnandi næst konungi í

¹) Sbr. ráðgj.br. 26. maí 1899. ²) Sbr. ráðgj.br. 29. maí 1897.

sjermálunum eigi endilega að heita „ráðgjafi“ (ö: Minister) og í umræðunum á rikisþingiinu kom það einmitt ljóst fram, sem einnig sýndi sig í samningu laganna, að rikisþingið vildi láta Íslendinga (og konung) ráða því sem frjálsast, hvernig þeir skipuðu stjórn sjermálanna, eptir að þau væru skilin frá sameiginlegu málunum. Þeim hefði því verið alveg frjálst að nefna æðsta stjórnandann landshöfðingja, landstjóra eða eitthvað annað en ráðgjafa.

Það lýsir sjer svo sem greinilega í þessum svörum stjórnarinnar, hve bjargföst landsréttindi voru eru að stjórnarinnar áliti, þar sem hún er altaf að vitna í grundvallarlögin sem meginreglu í sjermálum vorum. Og til þess að gjöra það enn ljósara hvað hún meini, þá tekur hún það fram og hneykslast ákaflega á því, í fyrnefndu ráðgjafabrjefi 26. maí 1899, að efri deild alþingis hefði orðað grein í stjórnarskrárfrv., sem deildin samþykkti 1897, svo, að hinu danska rikisþingi væri fyrir það gjört alsendis ómögulegt að koma fram ábyrgð gegn ráðgjafanum fyrir Ísland, og kveðst stjórnin eigi geta með nokkru móti fallist á þá ákvörðun, með því að hún mundi koma í bága við 14. gr. grundvallarlaganna dönsku. Það er með öðrum orðum, grundvallarlögin eiga að vera gildandi á Íslandi í öllum þess orðum og þúktum.

Þessi yfírgangs-viðleitni Dana og Danastjórnar að gjöra landsréttindi voru að engu, þessi „hreinskilni“ þeirra við oss í ágengninni á rjettindi voru, eins og einn alþingismaður (Guðjón Guðl.) vildi nefna hana á alþingi 1902, ætti að færa oss nægilega heim sanninn um það, að vjer megum ekki sofna í fullu trúnaðartrausti til stjórnar vorrar og ætla að hún gæti rjettinda vorra fyrir oss, heldur verðum vér að vera á stöðugum verði

sjálfir, að þau verði ekki rýrð eða frá oss tekin. Og oss er engin vorkunn að geta gjört það. Vjer stöndum það betur að vígi nú eptir að sjermálin eru úr skipt og stjórnaðskráin fengin, heldur en í hinni fyrri stjórnaðarbaráttu, þegar allt var laust og óviðurkennt, en „rás viðburðanna“, sem ekki var glæsileg fyrir oss, stöðugt otað fram sem grundvallandi stöðu vora í ríkinu. Nú höfum vjer viðurkenningar (samninga) og lög að styðjast við, sem ekki verða misskilin nema með hártogunum og afbökunum, en Danir hafa nú ekkert að byggja sína skoðun á nema ímyndanir sjálfra sín, sem þeir kalla hlutarins eðli og þesskonar nöfnum. En hvoru megin skyldi hlutarins eðli vera, vor megin eða Dana, ef út í þá sálma væri farið? Og skyldi það eiga að teljast ómögulegt að sannfæra Dani um það, með tíma og tækifæri, að þeir hefðu á röngu að standa í þessu efni? En meðan það er ekki orðið, er það vort hlutverk, ef vjer ekki viljum að árangurinn af yfir 50 ára baráttu vorri fyrir landsrjettindum Íslands ónýtist algjörlega, að vaka með árvekni yfir því, að ekki verði smeygt inn í stjórnarlög vor neinu því, er geti gefið Dönum þá fótfestu, er þá vantar nú, í deilunni um landsréttindi vor eða stjórnarlega stöðu í ríkinu, sem þeir ástæðulaust hafa vakið upp af nýju, með hártogunum á stjórnarlögum vorum viðvikjandi sjermálunum.

Og hvernig hafa Íslendingar rækt þetta hlutverk sitt, að vaka yfir stjórnarlögum sínum í sjermálunum og sjerstökum landsrjettinum sínum gagnvart ásælni Dana og tilraunum að eyða þeim með því að draga þau inn undir hin dönsku grundvallarlög? Agætlega fram að síðustu árum, það er óhætt að segja fram að alþingi 1902.

Þegar fór að bóla á fyrrgreindum kenningum lögfræðinga Dana um algildi grundvallarlaganna gagnvart oss einnig í sémálunum, þá fór alþingi strax að láta til sín heyra, og mótmælti það því þegar 1875 með rökstuddri dagskrá, að sémálin ættu að berast upp í ríkisráði Dana. Á alþingi 1891 var samþykkt þingsályktun út af sama atriði og enn á alþingi 1895 var það, að sjemálin væru ekki borin upp í ríkisráðinu, eitt af aðalatriðunum er alþingi áskildi að tekið væri til greina við endurskoðun stjórnarskrárinnar, er alþingi þá með þingsályktun skoraði á stjórnina að gangast fyrir. Á alþingi 1897 fóru menn jafnvel svo langt, er rætt var um nokkrar breytingar á stjórnarskrá vorri, er til umbóta þóttu horfa og sem stjórnin tjáði sig fúsa að ganga að, að mönnum þótti eigi minna mega nægja, en að taka upp í frumvarpið beint *bann* gegn því að sjemál Íslands væru borin upp í ríkisráðinu. Styðjendur frumvarpsins sýndu reyndar fram á það, að ákvæði stjórnarskrárinnar, um að sjemálin væru ríkisráðinu óviðkomandi, stæðu óhögguð eptir sem áður, svo að Íslendingar ljetu ekki fyrir samþykkt frumvarpsins af skilningi sínum á þessu atriði, en það kom fyrir ekki og frumvarpið fjell á þinginu fyrir þennan „ríkisráðsfleyg“ sem kallður var, því að engin von var um það eptir beinum yfirlýsingum Danastjórnar þá um vorið í ráðgj.br. 29. maí 1897 að hún myndi samþykkja frumvarp með beinu banni í gegn ríkisráðssetu ráðgjafans. Svona voru menn þá hræddir við yfirráð grundvallarlaganna og þar af leiðandi hættu fyrir eyðingu eða rírnun landsréttindanna.

Það mátti nú búast við því, að alþingi hjeldi áfram sama hætti og 1897, að þora eigi að samþykkja neinar

umbætur á stjórnarskránni, þótt í boði væru, nema skýrt bann gegn flutningi sjermaalanna í rikisráðinu væri sett þar inn, og hinsvegar var engin von um það, að stjórnin myndi eigi fyrst um sinn halda fast við skoðun sína um að sjermaalin ætti að flytja í rikisráðinu. Það var því fyrirsjáanlegt að allar tilraunir til að fá stjórnarskrárbreytingum á komið myndu verða vonlausar um sinn. Rikisráðsspursmálið og ágreiningurinn um það var skerið, sem allt hlaut að stranda á.

Sá flokkur, sem þá hafði mestan hug á að fá umbætur á stjórnarskránni, unði þessu illa, og varð það tilefni til þess, að farið var að rannsaka rikisráðsspursmálið allt rækilegar en áður hafði verið gjört, til þess að geta gengið úr skugga um það, að hve miklu leyti ágreiningurinn um það mál milli Íslendinga og Dana, sem engin von var til að jafnaðist að sinni, þyrfti að standa fyrir æskilegum og fáanlegum umbótum á stjórnarskránni.

Í rannsóknum þessum, sem blaðið Ísafold gekkst fyrir, bar einna mest á greinum nokkrum þar í blaðinu, er út komu haustið 1897 undir höfundarmerkinu: „Corpus juris“. Upplýsingar þær, sem fram komu í greinum þessum og ályktanir þær, sem á þeim voru byggðar, urðu til þess að breyta skoðunum manna í verulegum atriðum á rikisráðssetu ráðgjafans, enda virðast menn og hafa fallið frá því áliti sínu eptir það, að setja þyrfti skýlaust bann gegn rikisráðssetu ráðgjafans, þótt gjörð yrði breyting á stjórnarskránni í þá átt, að skipaður væri sjerstakur Íslandsráðgjafi.

Þetta var nú allt gott og blessað, hefðu menn að eins numið staðar í sáttfýsinni við Dani, þar sem „Corpus juris“ sýndi fram á, að óhætt var að taka sjer

áfangastað, en því miður var því ekki að heilsa, að svo væri gjört.

Menn hringisnerust þvert á móti innan skamms algjörlega í málinu; í stað þess að menn áður höfðu álitid nauðsynlegt, að bann þyrfti að setja gegn ríkisráðssetunni í stjórnarskrárfrumvörpin, hlupu þeir nú til og það jafnvel sömu mennirnir margir hverjir, sem ákafastir höfðu verið með banninu, og samþykktu 1902 berum orðum í stjórnarskrárfrv., að sjermaílin *skyldi* flytja fyrir konungi í ríkisráðinu.

Jeg hef heyrt suma menn halda því fram, að þessi stefnubreyting hafi verið bein afleiðing af skýringum og röksemdaleiðslu „Corpus juris“, en jeg skal nú sýna fram á, að svo er ekki, og set jeg þá hjer í því skyni fram stuttlega aðalkjarnann í röksemdum „Corpus juris“. Það vinnst auk þess tvennt við það: Fyrst það, að það skýrist fyrir mönnum, sem í greinum þessum kemur svo ljóslega fram, það, hve langt vjer Islendingar megum ganga í eptirlátsemi vorri við Dani í þessu ríkisráðsspursmáli, án þess að hætta stafi af því fyrir landsrjettindi vor; og í öðru lagi verður það þá einnig ljóst hverjum þeim, er það vill sjá, hve lífsnauðsynlegt það er fyrir oss, að halda strangan vörð um það, sem er vor styrkur í málinu, lagaákvæðin, er vjer byggjum voru málstað á, svo Dönnum takist ekki að fá þeim haggð í neinu með viðurkenn-ingum frá vorri hlið, er gætu gefið Dönnum fóttestu fyrir þeirraskoðun, þar sem þeir nú enga hafa.

„Corpus juris“ sýndi fram á það, að ákvarðanir þær í stjórnarskránni, sem enginn ágreiningur er um milli vor og stjórnarinnar, nefnil. 2. gr. stjórnarskrárinnar (konungur hefur hið æðsta vald yfir öllum hin-um sjerstaklegu málefnum Íslands . . . . og lætur ráð-gjafann fyrir Ísland framkvæma það) og 3. gr.

hennar (ráðgjafinn hefur ábyrgð á því, að stjórnarskránni sje fylgt), veittu Íslandsráðgjafanum þá sjerstöðu gagnvart dönsku ráðgjöfunum, að hættulaust væri fyrir sjálfstæði hans og Íslands í sjermaalunum. Þótt hann *faktiskt* bæri málin upp fyrir konungi í rikisráðinu, ef hann að eins hjeldi því föstu, að hann bæri málin upp (þó í rikisráðinu væri) samkvæmt stjórnarskrá vorri einni, en ekki samkvæmt grundvallarlögum Dana. Vjer hjeldum þá eins eptir sem áður fastri skoðun vorri og kröfu um það, að grundvallarlögin giltu ekki um ráðgjafa vorn eða flutning hans á sjermaalunum, og ef farið væri að beita gagnvart honum skilningi Dana um meðferð sjeramála vorra í rikisráðinu samkvæmt grundvallarlögum Dana, svo sem ef danskir ráðgjafar færu að skipta sjer af viðurkenndum sjermaalum, þá gætum vjer krafist þess af honum, að hann berðist gegn þeirri hlutsemi með öllum þeim vopnum er staða hans legði honum upp í hendurnar, og legðist hann undir höfuð að gegna þeirri skyldu sinni, yrði það sjálfsagt ákæruefni gegn honum frá alþingis hálfu.

Hugsun „Corpus juris“ var í stuttu máli þessi: Það er hættulaust fyrir landsrjettindi vor og lagastöðu ráðgjafa vors, þótt vjer látum það hlutlaust, að ráðgjafinn beri sjermaalin undir konung í rikisráðinu, meðan ráðgjafi vor nýtur þar alls þess sjálfstæðis, sem stjórnarlög vor heimila honum, eptir vorum skilningi á þeim. Það er ekki ákveðið neitt um það í stjórnarlögum vorum *hvar* hann eigi að bera sjermaalin undir konung, og þessi staður (í rikisráðinu) getur verið heppilegur vegna eptirlits þess með takmörkum sjermaalasvæðisins gagnvart alrikinu, sem vjer Íslendingar að sjálf-sögðu viðurkennum, að alrikisstjórnin þurfi að hafa. Hitt viðurkennum vjer ekki, að það sje stjórnlagaleg

nauðsyn, samkvæmt stjórnarskrá vorri, að ráðgjafi vor flýtti sjermálin fyrir konungi í rikisráðinu, og því síður, að sjermálaráðgjafi vor eigi að sitja þar samkvæmt grundvallarlögum Dana — 15. og 16. grein þeirra — eins og stjórnin heldur fram, því að ráðgjafi vor væri þá danskur ráðgjafi — aðrir skipa ekki rikisráðið samkvæmt grundvallarlögunum — og herra hans væri þá fyrst og fremst rikisþing Dana og fyrir því þingi bæri hann ábyrgð aðallega. Hitt er oss Íslendingum óviðkomandi, hvort það að rjettum lagaskilningi væri ekki brot á grundvallarlögum Dana, að leyfa þar aðgang að manni, sem ekki ætti þar löglega sæti; það er Dana, að halda uppi rjetttri framkvæmd á sínum grundvallarlögum.

Þetta var hugsun Corpus juris og hún er auðsæ á greinum hans, ef þær eru lesnar ofan í kjölinn. Hlutverk hans (Corpus juris) var, eins og fyr hefur verið dregið á, það eitt, að sanna það eða sýna fram á, að það mætti láta deiluna milli Íslendinga og stjórnarinnar um flutning sérmála vorra í rikisráðinu liggja milli hluta óútkljáða, án þess landsréttindum vorum eða sjálfstæði í framkvæmdinni væri nokkur hætta búin, þangað til annaðhvort stjórnin ljeti af ástæðulausum skilningi sínum og skoðun um yfirráð grundvallarlaganna yfir sjermálum vorum, eða reyndin sýndi að eigi mætti lengur una við þá aðferð sem nú er höfð, vegna þess að hinn rangi skilningur Dana á stöðu sjermálaráðgjafa vors færi að komu fram í verkinu, svo sem þannig, að dönsku ráðgjafarnir færu að blanda sjer í sjermál Íslands.

Hinu gekk Corpus juris ekki út frá, að Íslendingar myndu nokkurn tíma láta af sinni skoðun, og samþykkja skoðun Dana, um að sjermálin eigi að flýtta fyrir konungi í rikisráðinu samkvæmt

grundvallarlögum Dana, með öðrum orðum, að grundvallarlögin gildi fyrir sjermál vor, með öllum þeim afleiðingum fyrir sjálfstæði vort, sem því væri samfara og sem Danir og Danastjórn hafa lýst svo greinilega fyrir oss; en þurfi menn að glöggva sig enn á því, hverjar þær afleiðingar eru, þá er þeirra minnst hér að framan á bls. 4—6.

Hræðslan við hættuna af rikisráðssetu ráðgjafans hvarf nú smám saman úr huga manna. Það kom logn eptir allan storminn, sem gjörður hafði verið til að reka ráðgjafann úr rikisráðinu. En nú fór vindurinn brátt að blása úr annari átt. Mikilsvirtur rithöfundur (amt. Páll Briem) fór að halda því að mönnum, hvaða sómi það væri fyrir oss, að ráðgjafi vor sæti í rikisráði konungs og að það gæti orðið að *stórgagni*, þareð hann gæti talað þar máli voru og, ef þörf væri á, haldið þar fram rjetti landsins. Þetta gat nú verið meinlaust tal, þó jeg álití reyndar, að rjettara hefði verið að sleppa „sómanum“ þarna, sem óviðkomandi málinu,¹ og að gagnið megi hugsa sjer sama fullt eins vel og jafnvel betur með samvinnu við ráðgjafana utan ráðsins, eins og í því. En svo fór amtmaðurinn enn lengra. Hann kallaði rikisráðssetu ráðgjafa vors dýrmætan *rjett*

¹) Þetta tal um sómann af að hafa ráðgj. vorn í rikisráði Dana, minnir mig á skemmtilega ástæðu, sem í Þjóðólfi (í frámunalega vitlausri grein eptir Halldór Jónsson bankagjaldkera) var í fyrra færð fyrir því að vjer ættum ekki að amast við lögfestingu ráðgjafa vors í rikisráði Dana. Ástæðan var sú, að vjer annars útilokuðum ráðgjafa vorn frá þeirri göfugustu, finustu og voldugustu samkomu, sem til sje í ríkinu, vildum að hann væri eins og niðursetningur, sem aldrei hefði leyfi til að koma inn í bezta herbergið á heimilinu. Þvi ekki þá reyna að koma þingmönnum vorum inn í rikisþingið og leggja alþingi niður? Það væri þá sjálfsagt líka „finna“ (danskara).

fyrir oss. Þar gat reyndar aldrei verið eða mátti vera um neinn rétt að tala fyrir oss, því vjer hlutum að skoða ríkisráðssetu ráðgjafa vors ólöglega. Ávextirnir sýndu sig brátt. Orðin viltu menn. Ritstjóri „Norðurlands“ hjelt áfram hugsuninni. Fyrst það er dýrmætur rjettur að hafa ráðgjafann í ríkisráðinu, sagði hann, þá er það líklega meinlaust, að þess sje getið í stjórnarskrá vorri, að hann eigi þar sæti. Þetta hefði hann aldrei skrifað sem Corpus juris. Corpus juris vissi vel, að ríkisráðssetunnar varð aldrei getið í stjórnarskránni nema sem viðurkenningar um að grundvallarlögin giltu í sjermálunum, og honum var sist í hug að eggja Íslendinga á slíka viðurkenning. Hugsunarhátturinn, misskilningurinn, sem lýsti sjer í þessum ályktunum, og sem hefur sjálfsagt verið almennari en nokkurn grunn aði, var jarðvegurinn, sem Albertis-frumvarpið 1902 fjell í.

Það hefur nú verið skýrt frá því all-ítarlega, hvernig sakir stóðu í ágreiningnum milli Íslendinga og Dana í ríkisráðsspurningunni, en um hana hefur deilan um landsréttindin snúist eingöngu síðustu árin. Annars vegar var skoðun Dana, sem fór því fram, að Íslandsráðgjafinn ætti sem hver annar danskur ráðgjafi sæti í ríkisráðinu samkvæmt grundvallarlögunum dönsku, 15. og 16. gr. þeirra, og í samræmi við það bæri hann aðallega ábyrgð fyrir ríkisþinginu (fólksþinginu danska) samkvæmt 14. gr. grundvallarlaganna. Hinsvegar var skoðun og staðfastleg mótmæli Íslendinga, svo einbeitt jafnvel, að alþingi 1897 þótti eigi minna mega nægja, en að koma inn í stjórnarskrána nýju og skýlausu banni gegn ríkisráðssetu Íslandsráðgjafans.

Nú kom árið 1902. Það byrjaði vel. Höfuðskáldin ortu eldheitar herhvatir til „Íslands sona“ um að

sækja nú sigurinn, um að

sýna þor að fylgja rjettu' og horfa hátt
og hika' ei við það mark sem vel er sett
þá loks með sigri' og sæmd skal stríði löngu ljett.“

„Synirnir“ eiga að feta í fótspor þjóðfundarmann-
anna:

Þeir eru horfnir heim um glæsta brú
og heiður þeirra einn nú dvelst oss hjá.
En andar þeirra horfa og hlusta á
hvert hjartaslag, sem snertir þeirra starf.
Þeir benda þjóð að falla ekki frá
nje fyrirgjöra nú svo dýrum arf,
en muna hvað hún var og hvað hún er og þarf.
„Synirnir“ eiga að muna það, að Ísland á „lands-
rjettindi“:

„Þér Íslands synir muna megið eitt,
að móðir vor á rjett sem ei má hrjá.
Hvers einstaks vild ei vega má þar neitt
nje vinsemd, óvild, basl nje hokursstjá.
Allt slíkt er smátt, en mikil helg og há
er hugsjón þjóða: Framtíð ættarlands —
að gangi' ei þrælar gröfum feðra á
en göfgist niðjar manni frá til manns,
í fullri frelsislausn en viðjum bróðurbands.

o. s. frv. ljómandi falleg orð.

Þá kom einnig konungsboðskapurinn 10. jan., þar-
sem konungur lofar að samþykkja þær umbætur á
stjórnarskránni, er alþingi 1901 hafði samþykkt, að við-
bættu því — ef alþingi óskaði þess heldur — að ráð-
gjafinn væri búsettur í Reykjavík.

Það var ekki lítil gleðin yfir þessum konungsboð-
skap, einkum yfir því, að nú hafði nýja danska vinstri-

mannaráðaneytið sleppt þeirri kreddu, sem Danastjórn hafði allt til þess tíma haldið fast við — að ráðgjafinn yrði að vera búsettur í Kaupmannahöfn. Hinu urðu menn eðlilega ekkert blessa á, enda var það engin nýjung, að menn sáu það, um leið og konungsboðskapurinn birtist, í blaði Íslands ráðgjafans (Alberti) í grein er eignuð var honum, að Danastjórn stóð enn þá föst á því álitinu sínu, að það væri stjórnlagaleg nauðsyn á því, að sjermálin væru borin upp í rikisráði Dana. Menn voru búnir að átta sig á því, að það þurfti ekki að verða að meini, meðan stjórnarlög vor löghelguðu ekki það ástand.

Og Þjóðvinafjlagið, sem hefur það markmið fremst í stefnuskrá sinni „að halda uppi þjóðrjettindum vorum“ með því að „vekja og lifga meðvitund Íslendinga um að þeir sjeu sjálfstætt þjóðfélag og hafi því samboðin rjettindi“ ljet ekki heldur málið afskiptalaust með öllu. Í „Andvara“ birtust ritgjörðir, sem dásömuðu þjóðfundarmennina og þeirra baráttu fyrir sjálfstæði Íslands, og eggjuðu á að halda fram stefnu þeirra og starfi. Og þar var því meðal annars einarðlega haldið fram, að grundvallarlögin giltu ekki á Íslandi og að það væri brot á stjórnarskránni, að sjermálin væru borin upp í rikisráðinu.

Það vantaði yfir höfuð ekki að menn vildi standa enn á rjetti vorum gagnvart Dönum og „horfa hátt.“

Þá var ekki fremur við alþingiskosningarnar um vorið 1902 neinn bilbug á mönnum að finna með að halda fram sjálfstæði voru í sjermálunum gagnvart Dönum. Konungsboðskapurinn gaf ekkert tilefni til að óttast neina ágengnis-tilraun af hálfu stjórnarinnar. Þar var aðeins um tilslökun við oss að ræða, að því

leyti, að gamalli kreddu stjórnarinnar, um ómöguleika á búsetu sjermálaráðgjafans hjer á landi, var nú sleppt.

Að Íslendingar þyrftu að kaupa þá tilslökun fyrir það að aðhyllast skoðun Dana um ríkisráðssetuna og þar með gildi grundvallarlaganna í sjermálum vorum, var ekki nefnt einu orði í konungsboðskapnum. Og hugsum oss, að eitthvert þingmannsefnið hefði lýst því yfir á kjörfundi, að hann vildi löghelga flutning sjermála vorra í ríkisráðinu danska, með því að setja ákvæði um það inn í stjórnarskrárfrumvarpið. Hann hefði ekki fengið eitt einasta atkvæði til þingsetu og honum hefði verið úthúðað af öllum sem landráðamanni.

Það er því ómótmælanlegur sögulegur sannleiki, að þingmenn þeir, er kosnir voru 1902, höfðu enga heimild til þess frá kjósendum sínum, heldur þvert á móti, að breyta neinum ákvæðum í stjórnarlögum vorum, er vjer höfðum byggt á sjálfstæði vora gagnvart Dönum, sjerstaklega ekki til þess að löghelga flutning sjermála vorra í ríkisráðinu.

Eptir að kosningarnar voru um garð gengnar og skömmu áður en þingið kom saman birtist svo búsetufrumvarpið. Það sýndi sig þá, að það var misskilningur af Íslendingum að halda, að þeir ættu að fá búsetu ráðgjafans fyrir ekki neitt. Þeir áttu í staðinn að kasta öllum sínum sjálfstæðisskoðunum fyrir borð og játa, að stjórnin hefði allt af (sbr. orðin í athugasemd frumvarpsins: „er nú sem fyr stjórnarfarsleg nauðsyn“) haft rjett fyrir sjer í því, að það væri stjórnarfarsleg nauðsyn, að sjermálin væru flutt fyrir konungi í ríkisráðinu, viðurkenna með öðrum orðum alla kenningu stjórnarinnar um gildi grundvallarlaganna einnig í sjermálum. Sú orðsending fylgdi og frumvarpinu, að þingið

mætti engu í því breyta, en yrði að taka það eins og það væri, og mætti ekki einu sinni gjöra á því orða-breytingar, ef nokkur vafi gæti verið á að þær höggugu efninu að einhverju leyti.

Þegar á þing kom, ljetu sumir afdráttarlaust í ljósi reiði sína yfir þessu ráðriki hins frjálslynda ráðgjafa vors, sem hann almennt var kallaður, að setja inn í frumvarpið ríkisráðsákvæðið og fyrirbjóða þó breytingar á því, og kölluðu það *valdboð*, aðrir nefndu það „*hreinskilni*“ af ráðgjafanum að vilja löghelga ríkisráðssetuna berum orðum í frumvarpinu, en flestir þingmenn komust svo að orði, að það væri „*óviðkunnalegt*“ eða „*óheppilegt*“, að þetta ákvæði um ríkisráðssetuna skyldi þurfa að vera í frumvarpinu. Framsögumaður meiri hlutans í neðri deild lýsti því yfir, að ákvæðið hefði ekki átt að standa í frumvarpinu, enda þótt það hefði litla praktiska þýðingu, hvort það væri þar eða ekki, úr því að sjermálin væru og myndu framvegis verða flutt í ríkisráðinu. Og hann kvaðst geta fullyrt það — það var náttúrlega höfuðatriði fyrir honum, þó það sje litill ábati fyrir þjóðina, — að hans flokkur (heimastjórnarflokkurinn) óskaði þess af heilum hug, að vjer hefðum getað verið lausir við ákvæðið, og að flokknum hefði aldrei dottið í hug að koma að *fyrri bragði!* fram með slíkt.

Framsögumaður minni hlutans kvað ákvæðið hafa fremur theoretiska þýðingu en verulega praktiska þýðingu, og „viljum vjer ekki gjöra það að þrætuefni“. Og síðan bætti hann því við: „*Með því mun eiga að slá því föstu, að sú skoðun, sem stjórnin hingaðtil hefur haldið fram um þetta, sje rjett, en ekki skoðun þingsins*“. Þessi síðast tilgreindu orð voru alveg sönn, en því miður virðist þingmanninum ekki hafa verið þá

í augnablikinu fullkomlega ljós þessi skoðun stjórnarinnar og afleiðingar þær er löghelgun þeirrar skoðunar hafði í för með sjer. Annars hefði hann farið öðruvísi með atkvæði sitt.

Í stuttu máli að segja: Í neðri deild þingsins komu engar ástæður fram fyrir því, að rjett væri eða óhætt að yfirgefa málstað þjóðarinnar. Þingmenn vildu ekki styggja hinn „frjáslynda“ ráðgjafa vörn, og hann hafði *bannað* þeim að fella ákvæðið burtu, og því samþykktu þeir það, í einu hljóði.

Þegar þessi úrslit málsins í neðri deild urðu kunn í Reykjavík, var stofnað þar til kjósendafundar, sem þingmönnum var boðið til, og var þar farið fram á, að fá að heyra hjá þingmönnum ástæður fyrir þessari gagngjörðu stefnubreytingu þeirra í málinu, en þeir fáu þingmenn, sem töluðu á fundinum, báru ekki annað fyrir, en það sem sagt hafði verið á þingi, að ákvæðið myndi hafa aðallega theoretiska en litla praktiska þýðingu og að þeir hefðu engu mátt breyta, ráðgjafinn hefði bannað þeim það. Endaði svo fundurinn með áskorun til efri deildar, sem málið var gengið til, um að gæta landsréttindanna og fella ákvæðið úr frumvarpinu.

Það sýndist fyrst svo eptir Reykjavíkurfundinn, sem hreyfing ætlaði að komast á málið til hins betra; ýmsir þingmenn vildu mjög gjarnan stuðla til að ákvæðið væri fellt úr frumvarpinu, en flokksaginn á þinginu var svo sterkur og leiðtogarnir svo „praktiskir“, að þessir menn, sem taka vildu sönsum, voru bældir niður.

Málið var tekið fyrir í efri deild og fór þar alveg á sömu leið og í neðri deild, og var ákvæðið þannig samþykkt af öllu þinginu í einu hljóði. Það eina sem Reykjavíkurfundurinn ávann, var það, að nefndin í efri deild fór að reyna að færa ástæður fyrir því að eigi ætti að fella

ákvæðið úr, en sannaði reyndar með því, eins og síðar mun verða sýnt fram á í ritgjörð þessari, að ástæðurnar voru ekki til. Eptir að nefndin játar, að það hafi eigi mátt búast við ákvæðinu í frumvarpinu eptir konungsboðskapnum 10. jan., og að öllum almenningi hjer á landi muni vera ákvæðið ógeðfellt, kveðst nefndin þó eigi þora að fella það úr, af því að ráðgjafinn hafi bannað það. Og svo kemur ástæðan fyrir að það megi standa, sú, að það sje í rauninni fremur form eitt, heldur en að það hafi verklega þýðingu, því að ráðgjafinn hafi lýst því yfir í athugasemdunum við frv., að eigi geti komið til mála, að nokkur hinna ráðgjafanna fari (ekki: geti) að skipta sjer af neinu því, sem er sjerstaklegt mál Íslands.

Nú er málið aptur komið undir dóm þjóðarinnar. Hún á nú að dæma um það, hvort fulltrúar hennar á alpingi 1902 hafa breytt hyggilega, er þeir leyfðu sjer að fara þvert ofan í margyfirlýstan vilja og skoðanir þjóðarinnar um þetta margumþrættaða ríkisráðsetuspursmál, sem þjóðin áleit, einsog rjett er, vera svo nátengt spurningunni um rjettarstöðu hennar gagnvart Dönum. Og nú á þjóðin að heimta þær ástæður og þau rök fyrir stefnubreytingunni á þinginu 1902, sem þingmenn þögðu um þá. Þjóðin þarf ekki að taka neitt tillit til þess, þótt forseti neðri deildar Klemens Jónsson á alþingi 1902 segði úr forsetastólnum í lokaræðu sinn „að enginn mundi gjörast svo djarfur að reyna að fá því breytt sem þingið hefði þá gjört. Þjóðin hefur beint stjórnskipulegan rjett og skyldu nú, þegar málinu er skotið undir dóm hennar eptir boði sjálfrar stjórnskrárinunar, til að rannsaka gjörðir þingsins og til að ónýta þær, ef þær reynast vanhugsaðar eða hættulegar fyrir land og lýð, og hjer er alveg sjerstök ástæða til

að vera vakandi og gæta sín, þar sem ekki er aðeins um fyrirkomulagið innanlands að ræða, heldur um rjettindastöðu landsins gagnvart annari þjóð, svo að glapræði í þeim efnum verður ekki aptur tekið eða bætt.

Þó ótrúlegt megir virðast, leit svo út lengi framan af eptir þing í fyrra sumar, sem þjóðin ætlaði að fara að hinni óstjórnskipulegu bendingu alþingisforsetans, að dirfast ekki að vefengja gjörðir þingsins, þó þær færu þvert ofan í margyfirlýstan vilja og skoðun bæði hennar allrar og þingmannanna sjálfra sem snúninginn gjörðu. Þær fáu raddir, sem andæptu stefnubreytingunni, voru kallaðar öllum illum nöfnum, vitfíring, laus skrífa o. fl. Þetta voru svörin til þeirra manna, sem kröfðust í þjóðarinnar nafni að fá að heyra ástæður fyrir stefnubreytingunni, sem þingið tók upp hjá sjálfu sjer. Blöðin álitu það ekki fremur skyldu sína heldur en þingið, að færa þjóðinni heim sanninn um það, að rjett hefði verið að farið. Að slepptum einni eða tveimur heimskupvættings blaðagreinum, sem boðnar voru þjóðinni sem málamyndar-vörn, frá mönnum, sem ekkert vit gátu haft á þessu mikilsverða og margflækta máli, var þjóðinni boðin þögnin ein. Henni var sagt að málið væri útkljáð. Henni væri bezt að þegja og hugsa ekki meira um málið. Það væri til ills eins að vera að deila lengur um það. Jafnvel Páll Briem amtmaður leyfði sjer að segja annað eins og þetta, þegar hann var að mæla með friðarfundinum á Akureyri: „¹Þriðja krafan er sú, að blöðin láti niður falla allar deilur *útaf þeim málum, sem ráðið hefur verið til lykta eða menn orðið sammála um.* Það virðist óskiljanlegt, að þjóðin hafi nokkurt gagn af slíkum deilum. Það sem

---

¹) Leturbreyting gjörð af mjer.

er gjört, verður ekki endurtekið¹⁾, og það sem menn hafa orðið sammála um á alþingi, eins og ríkisráðsseta ráðgjafans, það virðist einnig þýðingarlítið að deila um. *Deilur um þessu atriði geta aðeins gjört illt.* Stjórnarskrármálið er einmitt ekki til lykta leitt. Þó alþingi 1902 hafi orðið sammála um það, þá er það ekki nóg. Þjóðin á nú samkvæmt stjórnarskránni frjálst atkvæði um það. Hún hefur því rjett og skyldu til að rannsaka málið frá rótum. Og deilurnar eru bezta ráðið til þess. Það þarf að líta á málið frá fleirum hliðum.

Vjer hefðum gott af að líta til gömlu Grikkja, hvernig þeir fóru að, þegar þeir voru að breyta lögum sínum. Áður en gömlu lögin voru numin úr gildi, voru kosnir til 5 málsmetandi menn til að halda uppi vörn fyrir gömlu lögunum og sýna fram á, hvort breytt væri til batnaðar með nýju lögunum eða ekki. Fyrst þegar yfirburðir nýju laganna voru dæmdir augljósir vera eptir þenna málflutning, voru eldri lögin felld úr gildi. Þeir, gömlu mennirnir, álitu ekki þögnina einhlíta.

Loksins hafa nú með póstum borist hingað 2 ritgerðir (í „Norðurlandi“ II 18, 19, 20 og í „Vestra“ II 15), sem taka spurninguna til yfirveguna, og þær eru ritaðar af tveimur merkur lögfræðingum, sem hafa báðir staðið mjög framarlega í stjórnarbaráttu vorri á síðustu árum. Þessir menn, neðri deildar forsetinn frá 1902, Klemens sýslum. Jónsson, og erindrekin frá 1901, Hannes sýslum. Hafstein, hafa nú á elleftu stund tekist á hendur hið lofsverða starf, að láta þjóðina fá að heyra ástæðurnar, sem þagað hefur verið um, fyrir

---

¹⁾ Betur að hjer væri rjett spáð, að ríkisráðssetu-ákvæðið yrði ekki endurtekið á næsta þingi.

ráðabreytni þingsins 1902. Niðurstaðan er sú hjá báðum, að alþingi hafi gjört rjett. Jeg er ekki samdóma þeim um það. En mjer þykir mjög vænt um greinarþeirra, vegna þess, að þess má vænta af svo lögfroðum og mikilsmetnum mönnum, að þeir hafi fært til fyrir máli sínu þær ástæður, sem til voru, eða flestar þeirra að minsta kosti, og gefst oss, sem annarar skoðunar erum, því tækifæri til að athuga þær.

Það gleður mig mjög, að bæði í greinum þessum og á alþingi og yfirhöfuð þar sem minnst hefur verið á mál þetta, er því þó enn haldið fram, að vjer eigum eigi að sleppa landsrjettindum vorum við Dani, og að vér gjörum það, ef vjer viðurkennum, að grundvallarlögin dönsku gildi í sjermálum vorum. Allir þessir menn verða þá einnig að játa, að ríkisráðsákvæðið í frumvarpinu 1902 sje óhafandi, ef sannað verður, að samþykkt þess þýði viðurkenningu á gildi grundvallarlaganna í sjermálum vorum, og ætla jeg nú að reyna að sýna, að hún þó þýði þetta, og geti ekki þýtt annað.

Eins og áður hefur verið tekið fram, unnum vjer það á í hinni fyrri stjórnarbaráttu vorri, að fá viðurkennd af Dönum sjermál vor, og var síðan stjórn þessara sérmála vorra skipuð af hinum einvalda konungi vorum með ráði alþingis með stjórnarskránni 5. jan. 1874. Stjórnarskráin er hin einu stjórnarlög, er vjer Íslendingar viðurkennum á sjermálasvæðinu. Á því svæði höfum vjer löggjöf og stjórn útaf fyrir oss (1. gr. stj.skr.), á því svæði lætur konungur ráðgjafann fyrir Ísland (hann einan og engan annan) framkvæma æðsta vald sitt (2. gr. stj.skr.). Loks hefur einnig ráðgjafi þessi ábyrgð fyrir alþingi (og konungi) á því, að stjórnarskránni sje fylgt. Engin ákvörðun í stjórnarskránni

gefur Dönum, ríkisþingi þeirra nje stjórn, sem sett er með grundvallarlögunum, neitt atkvæði um sjermál Íslands.

Danir lita öðruvisi á málið. Þeir halda því fram, að löggjafarvald Dana hafi aðeins með lögunum 2. jan. 1871 ljeð oss ráðin yfir sjermálum vorum, en geti tekið þau til sin aptur að öllu eða nokkru leyti, þegar því þóknist svo, og að sjermálastjórn vor, sem stjórnarskráin setur, sje ekki annað en einn liður eða deild hinnar dönsku stjórnar, sem skipuð er með grundvallarlögunum, að ráðgjafi vor sje því danskur ráðgjafi, sem skipaður sje yfir sjermálin af konungi samkvæmt grundvallarlögunum, eigi því sem slíkur að sitja samkvæmt grundvallarlögunum í ríkisráði Dana (ráðsamkomu danskra ráðgjafa) og eigi að bera ábyrgð aðallega, einnig á sjermálastjórn sinni, fyrir ríkisþingi Dana. Þetta er í stuttu máli munurinn á skoðun Íslendinga og skoðun Dana á stjórnarlögum vorum í sjermálunum.

Vjer höldum því fram, að vjer eigum landsrjettindi, eigum rjett til að ráða sjermálum vorum sjálfir. Danir neita því. Skoðanamunurinn milli Íslendinga og Dana er fólgin í því, hvort grundvallarlögin gildi fyrir sjermál vor eða ekki.

Allir Íslendingar hafa haldið hinu siðara fram¹⁾ og

¹⁾ Einnar undantekningar í þessu tilliti verður þó að geta. Dr. Valtýr Guðmundsson lýsti sig árið 1899, í ritgjörð í Eimreiðinni, í öllu verulegu samdóma stjórninni og skoðun hennar á málinu. Flokksmenn dr. Valtýs lýstu sig þegar ósamdóma honum um kenningu hans, sem annars var alveg óviðkomandi stjórnarfrumvarpi því er þá var haldið fram af flokknum, og andstæðingar (fyrirreunrarar heimastjórnarflokksins?) hömuðust gegn þeirri kenningu og kölluðu landráðakenning. Það væri nú fróðlegt að sjá sömu mennina fara nú að grípa til þessarar sömu ritgjörðar til að verja gjörðir þingsins 1902.

halda enn, jafnvel eptir þingið 1902, enda eru landsrjettindi vor undir því komin. Vjer skulum nú athuga hvort það, sem þingið gjörði í sumar, getur staðizt með þessari skoðun Íslendinga, fyr og nú.

Hvað gjörði nú þingið 1902?

Það samþykkti, að í stjórnarskrá vorri skuli standa þessi orð: „(Ráðherrann skal) fara, svo opt sem nauðsyn er á, til Kaupmannahafnar til þess að bera upp fyrir konungi í ríkisráðinu lög og mikilvægar stjórnarráðstafanir (o: í sjermálunum).

Manni verður fyrst fyrir að spyrja: Getum vjer Íslendingar, sjermálalöggjafarvald vort, lögskipað, að ráðgjafi vor skuli hafa aðgang að ríkisráði Dana, til að flytja þar sjermál vor fyrir konungi? Vafalaust getum vjer það eigi. Eigi ráðgjafi vor eigi þegar sæti í ríkisráði Dana samkvæmt grundvallarlögunum — en því neitum vjer — þá er ákvæðið *hrein markleysa*. Til þess að koma ráðgjafa vorum í ríkisráðið, þarf þá breyting á grundvallarlögunum, og hana geta Danir einir gjört (ríkisþingið og konungur). Ráðgjafi vor getur ekki átt sæti í ríkisráði Dana samkvæmt stjórnarskránni, nema hann eigi þar sæti samkvæmt grundvallarlögum Dana. Og eigi hann þar sæti samkvæmt grundvallarlögum Dana, þá er hann danskur ráðgjafi, alveg eins og aðrir ráðgjafar Dana, skipaður samkvæmt grundvallarlögunum, er þjónn ríkisþingsins fyrst og fremst og ber ábyrgð fyrir því þingi aðallega.

Hinn ritsnjalli ritstjóri „Norðurlands“ hefur flaskað illilega á þessum einföldu undirstöðusetningum, í grein einni í blaði sínu 18. okt. f. á. En jeg furða mig *nú* minna á þekkingarskorti hans, eptir að jeg hef sjeð sömu villuna hjá svo lögróðum mönnum sem Hannesi Hafstein og Klemens Jónssyni. Ritstjórinn er að verja

rikisráðsákvæðið í stjórnarskrárfv. þingsins 1892 gegn því sem hann kallar „vitfirring,“ að taka því ekki með þökkum. Hann byrjar með því að vitna til orða Páls amtmanns Briem, orða sem P.Br. helzt aldrei hefði átt að skrifa, að það sje *dýrmætur réttur*¹⁾ fyrir oss að ráðgjafi vor flytji sjermál vor í rikisráðinu. Síðan heldur ritstjórinn áfram: „Það hlýtur þá líka að vera *meinlaust*, að þess sje getið í stjórnarskrá vorri að í rikisráðinu eigi hann sæti. Og það miklu er meira en *meinlaust*. Það er *dýrmæt rjettarbot*“. Og nú koma ástæðurnar sem jeg bið menn sjerstaklega að taka eptir í þessu sambandi: „Áður hefur því verið haldið fram að ráðgjafi vor sæti í rikisráðinu samkvæmt grundvallarlögum Dana. Því höfum vjer Íslendingar jafnan *mótmælt* — menn af öllum flokkum. *Vjer höfum með rjettu aldrei við það kannast, að grundvallarlög Dana gildi fyrir sérsmål vor*.“ „En að hinu leytinu var ekki unnt að segja, að ráðgjafinn væri í rikisráðinu samkvæmt stjórnarskrá vorri, sem ekki minnst á það einu orði.“ „Nú eptir frv. 1902 er ekki lengur um neitt að villast. *Nú á ráðgjafi vor að flytja mál vor í rikisráðinu ekki samkvæmt grundvallarlögum Dana heldur samkvæmt stjórnarskrá Íslands. Stjórnarskrá vor setur hann inn í rikisráðið*.“ Þarna kom meinlokan. Það er engin furða þó ritstjórinn þæktist þurfa að gefa þessum framförum vorum — að vjer erum orðnir löggjafar Dana sjálfra — eitthvert veglegt nafn. Hann nefnir það *nýja viðurkenning, efling landsrjettinda vorra*. Það hefði þó sannarlega mátt brúka miklu gildari orð um það. Vjer gætum

¹⁾ Jeg vona að jeg megi ganga út frá því, að Páll Briem hafi ekki meint orðin eins og þau standa, heldur hitt, að við gætum haft not af því ólöglega ástandi sem Danir hjeldu við.

nefnt oss með rjettu yfirlöggjafa Dana. Hugsíð þið ykkur bara hvað við getum gjört: Grundvallarlög Dana fyrirskipa, að dönsku ráðgjafarnir skuli halda fundi (rikisráðið) og enginn, skuli mega vera á þeim fundum nema þeir og konungur og ríkiserfingi, en þá setjum við í stjórnarskrá vora: ráðgjafi vor skal vera þar líka. Þó grundvallarlögin banni það, þar sem hann er ekki danskur ráðgjafi, þá gjörir það ekkert til. Stjórnarskrá vor stendur yfir grundvallarlögunum. Hann situr í rikisráðinu samkvæmt stjórnarskrá vorri. Þjóðverjar hafa ekki slíkt vald yfir Dönum og lögum þeirra, ekki heldur Englendingar, Rússar eða Frakkar. Það hafa Íslendingar einir.

Var mjer nú ekki leyfilegt að kalla það *meinloku*, að rikisráðsákvæðið í frv. þingsins í sumar geti heimilað ráðgjafa vorum að flytja mál vor í rikisráðinu, og að stjórnarskrá vor geti sett hann þar inn, þegar sagt er í sömu andránni, að það sje ekki samkvæmt grundvallarlögunum að hann eigi sæti þar. Og átti það nú ekki að vera einfalt mál fyrir þingið að skilja það, að ráðgjafinn *gat ekki* ætlast til þess, að þingið færi að gjöra hreina markleysu, hreinan kjánaskap?

Hvað þýðir þá ákvæðið „í rikisráði“?

Það þýðir það, sem ráðgjafinn lætur uppi svo skýrt og skilmerkilega sem unnt er, bæði með orðalaginu í frumvarpsgreininni sjálfri og í athugasemdunum aptan við frv. — nefnil. að hann sje sömu skoðunar sem fyrri stjórnir um það, að grundvallarlögin dönsku gildi á Íslandi, að ráðgjafi vor eigi því samkvæmt þeim lögum að sitja í rikisráði Dana, og að hjer sje aðeins um það að ræða, að fá *viðurkenningu Íslendinga* í stjórnarskránni um að þessi skoðun stjórnarinnar um

yfirráð grundvallarlaganna yfir sjermálum vorum, sje rjett, en fyrri gagnstæð skoðun Íslendinga röng.

Jeg ætla nú að reyna að sýna frekara fram á, að þetta er rjett, sem jeg held fram.

1. Ákvæðið hljóðar svo: skal fara . . . . . til þess að bera upp. . . . . í ríkisráðinu lög o. s. frv. Hjer sjer hver maður, sem vill sjá það, að ekki er verið að gefa neina *nýja*, *sjálfstæða* reglu, um að ráðgjafi vor skuli eiga aðgang að ríkisráðinu með sjermálin. Hefði það verið meiningin, þá hefði ákvæðið verið orðað einhvernvegin á þessa leið: Ráðgjafi Íslands skal hafa rjett til að bera sjermálin upp í ríkisráði Dana. En einsog ákvæðið er orðað í frv. verður beint að liggja í því sú skoðun, að ráðgjafi vor samkvæmt reglum, sem annarstaðar sje að finna (þ: grundvallarlögnum) eigi aðgang að ríkisráðinu, og sýnir þá orðalag ákvæðisins sjálft, að það er ekki rjett, að núverandi stjórn áliti, að ráðgjafi vor eigi ekki að sitja í ríkisráðinu samkvæmt grundvallarlögnum, heldur þvert á móti, að hún álitur, að hann eigi einmitt að sitja þar samkvæmt þeim lögum. Ákvæðið er þá að skilja sem þar stæði, alveg eins og stóð í gömlu innlimunarfrumvörpum stjórnarinnar til alþingis í stjórnarbaráttunni fyrir 1874: til þess að bera upp fyrir konungi í ríkisráðinu, einsog grundvallarlögin fyrirskipa, lög og mikilvægar stjórnarráðstafanir¹.

---

¹) Það er varla ófjarft að álykta það, af framkomu lögfræðinga vorra tíma á alþingi 1902, að þeim hefði vist fundist það á sínum tíma óþarft (lögstirfni?) af Jóni Sigurðssyni og hans flokk, að vera að standa á móti slíkum og því líkum tilraunum stjórnarinnar að löggilda grundvallarlögin á Íslandi, en með því ávann hann það þó, að vjer fengum stjórnarlög vor á endanum hrein fyrir öllum þesskonar innlimunar-setningum.

2. Þá eru sízt athugasemdirnar við frv. torskildar. Jeg get með engu móti gjört mjer það skiljanlegt, hvernig fulltrúar Íslands á alþingi 1902, svo margir og merkir menn, sem þeirra voru á meðal, hafa getað lokað augunum fyrir þeim skýru og ótvíræðu yfirlýsingum, sem stjórnin gefur í athugasemdunum um skoðun sína á ákvæðinu og um afstöðu sína yfir höfuð til til skoðana fyrri stjórna, að því er laga-grundvöllinn undir ríkisráðssetu ráðgjafans snertir. Ráðgjafinn sýnir það í athugasemdunum, að hann vill ekki draga þjóðina á talar með því að láta hana ekki vita hvað undir ákvæðinu liggur. Það var fulltrúanna að lesa og skilja rjett og skýra þjóðinni rjett frá, en það hafa þeir eigi gjört. Þjóðinni er sagt, að þessi stjórn hafi aðra skoðun um gildi grundvallarlaganna en fyrri stjórnir. Það er þvert á móti skýrum og glöggum orðum athugasemdanna. Og jeg skal nú skýra frá, hvað ráðgjafinn segir í þessum athugasemdum.

Fyrst getur hann þess, að óskir margra Íslendinga í þá átt að losa Ísland stjórnarlega út úr hinu danska ríki fari æði mikið lengra en svo, að þessi eða nokkur önnur stjórn geti sjeð sjer fært að aðhyllast þær, og er það þá heldur ekki tilætlunin með þessu frumvarpi að verða við þessum óskum“. Jeg held þetta sje greinilegt. Það er endurtekning á „gömlu hjegiljunni“, sem Hannes Hafstein kallar hana núna í „Vestra“ sem eign hægri-mannastjórnarinnar, um að Íslendingar sjeu að sprengja ríkisheildina fyrir það, þó þeir vilji halda viðurkenndum og sjálfsögðum sjermálum sínum fyrir sig, endurtekning á kenningum stjórnarinnar í kgl. augl. 2. nóv. 1885 og 15. des. 1893 og í ráðgjafabrjefum 29. maí 1897 og 26. maí 1899. Það er kenningin um yfirráð grundvallarlaganna og ríkispingsins yfir sjermálum vor-

um. En setjum svo, að þetta hafi verið of þungskilið fyrir fulltrúa vora. Ráðgjafinn vill ekki láta misskilja sig. Hann segir því enn fremur: „Að þessar stjórnarathafnir (sjermálin) sjeu bornar upp í rikisráðinu, er nú sem fyrir stjórnarfarsleg nauðsyn (en forfatningsmæssig Nödvendighed¹ stendur í danska textanum). Gat nú verið hægt að misskilja? Ráðgjafinn segir, að hann hafi sömu skoðun sem fyrri stjórnir, það sje rjett, sem þær hafa haldið fram, að það sje stjórnlagaleg nauðsyn, það sje fyrirskipað í stjórnarlögum þeim sem gilda fyrir sjermálin, að sjermálin eigi að flytja í rikisráði Dana. Og hvaða stjórnarlög ætli það sjeu, sem fyrirskipa þetta? Ekki stjórnarskráin. Þar er ekki minnst á það einu orði, einsog „Norðurland“ í fyrnefndri grein segir alveg satt. Nei, það geta ekki verið önnur stjórnarlög en grundvallarlög Dana, sem ráðgjafinn hjer segir berum orðum, að sjeu stjórnarlög vor í sjermálunum.

Er það nú ekki merkilegt, er það ekki óskiljanlegt, að þessi skýra yfirlýsing ráðgjafans skuli hafa farið fram hjá öllum þingmönnum á alþingi 1902, og að nefndirnar í stjórnarskrármálinu, sem sjerstaklega var falið að rannsaka málið, skuli báðar hafa lokað augnum gjörsamlega fyrir þessum orðum ráðgjafans. Þær minnst hvorug einu orði á þau, einsog þau væru hvergi til. Aðalkjarninn í álitinu þeirra virðist lúta að

---

¹) „Stjórnarfarsleg nauðsyn“ er ekki skýr eða nákvæm þýðing á þessum orðum. Eftir islenzkunni gæti manni dottið í hug að átt væri við „politisk Nödvendighed“, sem væri allt annað. Það getur verið hættulegt þegar þýðingin er ekki nákvæm á svo áriðandi orðum sem þessum. Þýðingin á sömu greininni í athugasemdunum er annars víðar ófullkomin og haggar jafuvel hugsuninni eða gjörir hana óljósa.

því, að metast um það, hvorum þingflokknum sje að þakka búsetuákvæðið í frumvarpinu, og þar má ekki orðinu halla. Báðar nefndirnar eru þar á verði og klofna í meiri og minni hluta út af því. Hins, að rjettur þjóðarinnar, sem hún ávallt hefur staðið föst á, væri ekki skertur, höfðu þær engan tíma til að gæta. Nefndin í neðri deild (meiri hlutinn) segir ekki annað um þetta atriði málsins en þetta: „*Margir* (ekki vjer nefndarmennirnir) mundu hafa talið það *æskilegast*, að það hefði eigi verið *beint* tekið fram, í frumvarpinu, að sjermálin skyldu borin fram í ríkisráðinu“. Og svo kemur lofdýrðin um stjórnina: „Og þetta stóra, góða boð þökkum vjer stjórninni“. Nefndin í efri deild ljet uppi álit sitt, eptir að kjósendur í Reykjavík á fundi þeim, er fyr er getið, höfðu skorað á þingið að fella ákvæðið „í ríkisráði“ úr frumvarpinu, af því að það þýddi lögfesting ráðgjafa vors í ríkisráðin, innlimun, uppgjöf landsrjettindanna o. s. frv., sem það var rjettilega nefnt á fundinum. Sú nefnd hafði því nýja hvót til að athuga ákvæðið rækilega og samvizkusamlega. Hún sýndi líka dálitinn lit á því að vilja þó eyða nokkrum orðum að ákvæðinu. En hún var steinblind. Hún sá ekki aðalyfirlýsingar ráðgjafans, sem fyr eru greindar, og sem sýna svo ótvíræðlega þýðingu ákvæðisins, og til þess að verja það, að ekki þyrfti að „fleyga“ frumvarpið (það var ekkert æruleysisorð svo þungt að bera fyrir þingmennina, eins og það, að vera brugðið um að ætla að „fleyga“ frv. frjálslynda ráðgjafans), greip nefndin til nokkurra huggunarorða, sem ráðgjafinn hafði skotið inn, sem millisetningu í sömu greininni í athugasemdunum, þarsem önnur „ósýnilega“

yfirlýsingin stóð, en í þessum orðum¹ segir þó ráðgjafinn ekki annað og gat ekki sagt annað frá sínu sjónarmiði, en að Íslendingar gætu verið *rólegir* fyrir því, að dönsku ráðgjafarnir hinir myndu ekki *fara að* blanda sjer inn í verkahring dansk-íslenska nýlendu-ráðgjafans, meðan hann færi ekki í bága við danska politik. Það er með öðrum orðum, að íslenski ráðgjafinn eigi að hafa sömu sjerstöðu og danskir ráðgjafar hver um sig hafa í þeim málum, sem undir þá eru sjerstaklega lögð. En það sagði og gat ekki ráðgjafinn sagt með þessum orðum, að dönsku ráðgjafarnir hinir *gætu* ekki og ættu ekki að blanda sjer í mál íslenska ráðgjafans, þegar þeir álitu að skylda sín við ríkisþing Dana og danska pólitik byði sjer það. Því er líka gleymt af nefndinni, að sjálfur íslenski ráðgjafinn er með ákvæðinu í frumvarpinu sjálfu gjörður að dönskum ráðgjafa einsog hinir, og er þá danskan í honum sjálfum, og þarf ekki að koma utan að svo, að „í-blöndunin“ frá hinum ráðgjöfunum gat ekki gjört svo afskaplega mikið til, úr því sem komið var þá.

3. Jeg vona nú, að menn sjeu sammála mjer um það, að ekki verði á því villst eptir yfirlýsingum ráðgjafans í athugasemidum frumvarpsins og orðalagi þess sjálfs, að tilætlun ráðgjafans var ekki að falla frá skoðun fyrri Danastjórna, heldur að láta Íslendinga falla frá þeirra skoðun um stjórnarlega stöðu Íslands í ríkinu, láta þá *viðurkenna*, að Íslandsráðgjafinn yrði að sitja í ríkisráðinu sem danskur grundvallarlaga-ráðgjafi. Þó að yfirlýsingar ráðgjafans sjeu svo afdráttarlausar og

---

¹) Orðin eru þessi: Því þar sem það auðvitað gæti ekki komið til mála, að nokkur hinna ráðgjafanna færi að skipta sjer af neinu því, sem er sjerstaklegt mál Íslands, ...

skýrar sem unnt er, þá virðist enginn maður á þingi hafa sjeð þær eða gefið þeim gaum, og heldur ekki hafa þeir sjeð þær eða þykjast hafa sjeð, sem ritað hafa um frumvarpið 1902 síðan þingi sleit. Þetta var nú merkilegt, en nú kemur annað, sem er enn merkilegra. Þessir sömu menn, sem ekki hafa sjeð það, sem í athugasemdunum stendur, hafa sjeð þar ýmislegt, sem þar er alls ekki. Þeir segja, að þar standi, að íslenzki ráðgjafinn eigi engin afskifti að hafa af dönskum málum, og að hann eigi einungis að bera ábyrgð á íslenzkum stjórnarathöfnum, og sleppi jeg þó þá hinu þriðja, sem þeir þykjast sjá þar, — en sem jeg hef sýnt áður fram á að er misskilningur að standi þar, að danskir ráðgjafar geti ekki blandað sjer í íslenzk sjermál. Hver sem aðgætir það sem segir í athugasemdunum, sjer það, að ekkert slíkt, sem nú var nefnt, stendur þar, enda hefur ráðgjafinn ekki frá sjónarmiði sínu getað sagt það, þar sem Íslandsráðgjafinn á að vera danskur grundvallarlaga-ráðgjafi og bera ábyrgð fyrir ríkisþinginu danska fyrst og fremst, og hann má sem danskur ráðgjafi eigi láta hlutlaus dönsk mál, sem fyrir kunna að koma þegar hann er heima!* (í Danmörku), en þessi staða hans sem dansks ráðgjafa þýðir það, að hann verður að vera í skoðanasamræmi við þá stjórn, sem á hverjum tíma situr að völdum í Danmörku. — Já, það er heldur en ekki ástæða til að miklast af „þjóðræðinu“ (íslenzka eða danska?), sem allir eru nú hver í kapp við annan að segja þjóðinni að nú sje loks fengið. Með hverju?

---

*) Jeg leyfi mjer að segja ráðgjafann heima, ekki þar sem hann er „skrifaður“ eins og lausamennirnir (þ. e. á Íslandi), heldur þar sem hann á heima í raun og veru sem danskur ráðgjafi, þar sem hjarta hans or og herra (ríkisþingið danska).

En hvað gat nú ráðgjafanum gengið til þess, mundu menn ef til vill spyrja, að vera að láta oss ákveða í stjórnarskránni, að Íslandsráðgjafinn skuli flytja sjermálin í ríkisráðinu, fyrst það getur ekki verið nema markleysa tóm, að vjer sjeum að lögskipa um ríkisráðið. Og hafi Íslandsráðgjafinn samkvæmt skoðun núverandi stjórnar, eins og eldri stjórnar í Danmörku, átt að sitja í ríkisráðinu samkvæmt grundvallarlögunum, vegna þess þau næðu til sjermála vorra, þá átti hann að sitja þar og var sjálfsagt að hann sæti þar, hvort sem það stæði líka í stjórnarskrá vorri eða ekki. Þessu er að svara svo, að orðunum um ríkisráðssetu ráðgjafans er í frumv. hagað svo, að þau eru, eins og áður hefur verið tekið fram, ekki sjálfstætt ákvæði, svo stílað, að þar sje verið að heimila ráðgjafa vorum að vera í ríkisráði Dana. Stílað á þann veg hefði ákvæðið verið markleysa og jafnvel ótilhlýðilegt, eptir skoðun stjórnarinnar, þar sem það hefði þá litið svo út sem heimildar frá oss þyrfti til þess, sem grundvallarlögin fyrirskipuðu, til þess það væri gilt. Nei, stjórnin okkar hefur skarpara lagavit, en að hún gjöri þetta. Orðin eru sett svo, að með þeim er aðeins, eins og jeg hef áður bent á, gjört ráð fyrir því, að ráðgjafi vor samkvæmt annari heimild, þeim lögum, er um ríkisráðið hljóða, grundvallarlögunum, eigi sæti þar, og með þeirri orðun fjekk ráðgjafinn það sem hann vildi fá, *viðurkenningu í stjórnarskránni* um það, að grundvallarlögin giltu á Íslandi, og ljet Íslendinga kasta með því öllum stuðningi fyrir hinni gagnstæðu skoðun þeirra, sem þeir hafa hingað til haldið fram. Þessa viðurkenningu vildi hann fá til þess að þagga niður þetta sífellda sjálfstæðisþref í Íslendingum, en heimildina til ríkisráðsset-

unnar þurfti hann ekki að biðja Íslendinga um. Hún var að hans álit til í grundvallarlögum.

Jeg leyfi mjer nú að vona, að þeir háttvirtu lesendur, sem annars vilja láta sannfærast af rökum, sjeu mjer nú samdóma um, að ráðgjafinn hafi með orðunum „í ríkisráðinu“ viljað fá Íslendinga til þess að viðurkenna gildi grundvallarlaganna í sjermálum vorum og yfirráð þeirra yfir þeim, og að samþykkt orðanna í stjórnarskránni sje því rjett nefnd lögfesting ráðgjafa vors í ríkisráðinu og afsal landsrjettinda vorra, sem vjer höfum talið oss eiga.

Nú segja sumir, þar á meðal ritstjóri „Norðurl.“ í áðurtilvitnaðri grein: „Með breyting á stjórnarskránni gætum vjer tekið ráðgjafann burt úr ríkisráðinu aptur, ef vjer vildum“. Ritstjórinn flýtir sjer þó, eins og við mátti búast af honum, að bæta við: „sem oss auðvitað ekki kemur til hugar“.

Nei, herra ritstjóri, vjer gætum ekki tekið hann þaðan burt þegar *vjer* vildum. Það yrði komið undir Dana (ríkisþingsins) velpóknun, hvort þeir vildu af náð sinni gefa oss aptur sjálfstæði það í sjermálunum, sem vjer höfum fleygt frá oss. Og það mundi mega telja það víst, að Danir þæktust ekki geta gjört það, nema með því að breyta grundvallarlögum sínum, úr því að sjermál vor væru einu sinni viðurkennd að vera undir þau horfin, en hvort Dönum myndi þykja nokkurnauðsyn til bera að ráðast í svo varasamt stórræði sem þeim hefur reynst það vera að leggja út í grundvallarlagabreytingar — til þess að losa oss undan föðurlegri forsjá sinni, það kynni að vera í meira lagi vafasamt.

Jeg þykist nú vera búinn að sanna, svo að nægja ætti, að alþingi 1902 hefir með orðunum „í ríkisráði“

viðurkennt, að grundvallarlög Dana gildi í sémálum vorum.

Þeir Klemens sýslumaður Jónsson og Hannes sýslumaður Hafstein hafa í greinum þeim, er þeir nýlega hafa ritað, í „Norðurlandi“ og „Vestra“, og sem fyr er á minnst, viðurkennt, að frv. 1902 væri óhafandi, ef þessi viðurkenning álitist fölgín í því. En þeir halda því fram, að það sé misskilningur, að fundin verði í því slík viðurkenning. Jeg ætla nú að athuga röksemdir þeirra, þessara einustu lögfróðu manna, er ritað hafa enn um málið, og gjöra athugasemdir mínar við þær. Mér til hægðarauka, og af því að ástæðurnar fara nokkuð á við og dreif, hef jeg valið samtalsformið, og vona jeg að þeir viðurkenni, að jeg hafi ekki skekkt eða raúgfært neinstaðar orð þeirra eða hugsanir, eins og þær koma fram í greinunum, þó jeg færi þær í þetta form. Jeg hef ekki ætlað mjer að gjöra það.

Úr grein Klemens sýslumanns Jónssonar.

Klemens Jónsson: Eptir grundvallarlögunum sitja í rikisráðinu, auk konungs og rikiserfingja, ráðgjafarnir dönsku og engir aðrir. Eptir grundvallarlögunum er enginn munur gjörður á ráðgjöfunum í rikisráðinu; þeir hafa allir rjett og skyldu til að segja álit sitt um þau mál, er þar eru flutt fyrir konungi, og verða að gjöra þetta jafnvel ótilkvaddir, ef þeir vilja eigi baka sjer ábyrgð fyrir úrslit málsins hjá rikisþinginu. Ef Íslandsráðgjafinn er nú einn af ráðgjöfunum, sem í rikisráði eiga að sitja, og á að bera þar upp sjer mál Íslands, þá geta hinir ráðgjafarnir haft áhrif á þau, og hins vegar Íslandsráðgjafinn bakað sjer ábyrgð (fyrir rikisþingi Dana) með setu sinni í rikisráðinu fyrir dönsk málefni, honum alveg óviðkomandi, og það þó hann ekkert leggi

til þeirra eða jafnvel af því hann ekkert leggur til málanna. Það er af þessum ástæðum, að Íslendingar hafa alltaf haft svo mikið á móti ríkisráðssetu ráðgjafans.

A. Þetta er víst allt rjett. En hafa ekki Íslendingar alt af haldið því fram, að Íslandsráðgjafinn væri ekki danskur ráðgjafi og ætti því ekki að bera sjermaal-in upp í ríkisráðinu?

Kl. J. Jú, en eptir grundvallarlögunum dönsku er enginn munur gjörður á setu ráðgjafanna í ríkisráðinu. Þeir hafa allir jafnan rjett og skyldur. Og Íslandsráðgjafinn gat eðlilega ekki haft þar neina sjerstöðu meðan einn af ráðgjöfum Dana var líka Íslandsráðgjafi.

A. Jeg skil það, að praktiska þýðingu gat spurningin um sjerstöðu ráðgjafa vors ekki haft mikla, meðan svo stóð, að danskur ráðgjafi, sem átti sæti í ríkisráðinu, fór með sjermaal vor. En frá lagalegu sjónarmiði mátti þó vel greina milli hans sem dansks ráðgjafa og sem islenzks ráðgjafa, og spurningin verður þá, hvort hann átti einnig sem islenzkur ráðgjafi að bera sjermaalin upp í ríkisráðinu, svo að hinir ráðgjafarnir hefðu rjett og skyldu að blanda sjer í þau.

Kl. J. Það er alveg rjett, sem Danir hafa kennt um það, ráðgjafi vor gat ekki þá haft neina sjerstöðu í ríkisráðinu. Og það gildir alveg sama um Íslandsráðgjafann, þó hann verði sjerstakur, ef hann er danskur embættismaður. Eptir stjórnarskrárfrumvörpum þingsins 1897, 1899 og 1901, átti t. d. að skipa sjerstakan Íslandsráðgjafa, en það leiddi beinlínis af grundvallarlögunum, að sá ráðgjafi átti að sitja í ríkisráðinu, því að hann átti að vera danskur embættismaður, þ. e. launaður úr ríkissjóði Dana. Sá Íslandsráðgjafi hlaut að hafa ábyrgð og skyldur jafnar hinum ráðgjöfunum og að fara frá með þeim. Það hefði þurft einhver sjer-

stök ákvæði, sem ekki voru neinsstaðar til, til að útvega honum sjerstöðu í ríkisráðinu, annars varð hann að vera þar samkvæmt grundvallarlögunum.

A. Jeg man það þó, að 1897 áleitzu, að stjórnarskráin, rjett skilin, ákvæði, að ráðgjafi vor ætti ekki að sitja í ríkisráði Dana eða bera sjermálin þar upp. Þú vildir þá, að alþingi gæfi skýringu (authentiska skýringu) á ákvæðum þar að lútandi, sem þú, eins og allir aðrir, áleitz vera til í stjórnarskránni, og jeg sje á grein þinni í „Norðurl“. 7. febr. þ. á., að þú hefur enn þá skoðun, að stjórnarskráin, 1. og 2. gr., verði ekki skilin öðruvísi en svo, að ráðgjafi vor eigi ekki að sitja í ríkisráði Dana. Hvaða „sjerstök ákvæði“ vantaði þá í frumvarpið 1897, til þess að ráðgjafi vor ætti ekki að sitja í ríkisráðinu?

Kl. J. Þessi authentiska skýring, sem jeg þá hjelt mundi nægja, hefði ekki verið næg. Það hefði þurft samþykki ríkisþingsins, til að losa ráðgjafann úr ríkisráðinu.

A. Þú meinar víst, að það hefði þurft breyting á grundvallarlögum Dana. En þá ertu líka alveg fallinn frá skoðun þinni 1897, að eptir stjórnarskránni eigi ráðgjafinn ekki að sitja í ríkisráðinu og grundvallarlög Dana geti ekki komið þar neitt til greina.

Kl. J.: Nei, jeg hef ekki breytt skoðun minni. Jeg myndi ekki skammast mín fyrir að játa það, ef jeg hefði gjört það. En jeg sagði áðan, að sjerstaki ráðgjafinn eptir frumvarpinu 1897 hefði átt að sitja í ríkisráðinu, af því að hann átti að vera danskur embættismaður, þ. e. launaður úr ríkissjóði.

A. Eiga þá allir danskir embættismenn, sem taka laun úr ríkissjóði, að sitja í ríkisráðinu? Það yrði þá mannkvæmt þar.

Kl. J.: Jeg meina náttúrlega að ráðgjafi, sem

tekur laun úr rikissjóði, eins og Íslandsráðgjafinn eptir frv. 1897, eigi að sitja í rikisráði Dana að sjálfsögðu.

A: Þetta er skýrara orðað. En nú kannastu við það, að grundvallarlögin nefna það hvergi, að ráðgjafarnir þurfi, til þess að sitja í rikisráðinu, að taka laun úr rikissjóði; þeir þurfa ekki að taka launneinsstaðar frá. Það er annað einkenni, sem er þar einkennið á ráðgjafa, að maðurinn sje skipaður ráðgjafi samkvæmt grundvallarlögunum og beri þarafleiðandi ábyrgð fyrir rikisþingi Dana; þá er hann danskur ráðgjafi og þá á hann að sitja í rikisráðinu. Og engir aðrir en danskir ráðgjafar eiga að sitja þar, segir þú sjálfur. Spurningin verður þá: hafði Íslands ráðgjafinn eptir frv. 1897, 1899 og 1901 þessi einkenni á dönskum grundvallarlaga-ráðgjafa? þeir sem, eins og þú, halda því fram, að grundvallarlögin gildi ekki á sjermálasvæðinu, heldur stjórnarskráin ein, hljóta að svara nei.

Kl. J: Eptir frv. 1902 á hinn sjerstaki ráðgjafi vor að vera launaður úr landssjóði og því islenzkur embættismaður; hann ætti því ekki að sjálfsögðu sæti í rikisráði Dana.

A: Kemur ekki aptur launaspursmálið. Það er ekkert einkenni á dönskum ráðgjafa, hvort eða hvaðan hann fær laun. Hafi sjerstöku Íslandsráðgjafarnir eptir frv. 1897, 1899 og 1901, einsog þú heldur fram, átt að sitja í rikisráðinu, þá á þessi ráðgjafi (eptir frv. 1902) líka að gjöra það, þó hann eigi að vera launaður úr landssjóði Íslands. Það gildir jafnt um þá alla: að þeir verða að vera danskir ráðgjafar, hafa einkennin, sem grundvallarlögin heimta og sem jeg nefndi áðan, til þess að eiga að sitja í rikisráðinu.

Kl. J.: En nú í frv. 1902 er það í fyrsta sinn viðurkennt af stjórninni: að grundvallarlögin dönsku

gildi ekki fyrir Ísland. Orðin, sem ráðgjafinn hefur bætt inn í frv., „í ríkisráðinu“, sjálf hneykslunarhellan, þýða þetta.

A: Hvernig þá? Nú skil jeg ekki.

Kl. J.: Jú, stjórnin sjer, að það er rjett að grundvallarlögin gilda ekki á Íslandi, og að Íslandsráðgjafinn, sem islenzkur embættismaður, á ekki að sjálfsögðu sæti í ríkisráðinu, en hins vegar hefur henni fundist, að það væri heppilegt og æskilegt og sjálfsagt, að ráðgjafinn islenzki sæti í ríkisráðinu, og hefur því viljað fá lagaheimild til þess, og þessa heimild hefur alþingi nú veitt.

A: Þú segir að, stjórnin áltí rjett, að Íslandsráðgjafinn sitji ekki að sjálfsögðu í ríkisráðinu, og þó áltí hún, að hann eigi sjálfsagt að sitja þar. Jeg kem þessu ekki saman. Heyrðu, hefurðu lesið frv. og athugasemdirnar við það? Jeg leyfi mjer að efast um það, þegar þú talar svona. En þó við sleppum þeim, ætla það liggi ekki samt beinast við, að ganga út frá því, að núverandi stjórn hafi sömu skoðun og fyrri Danastjórnir, að Íslandsráðgjafinn eigi að sitja í ríkisráðinu, af því að hann sje danskur (grundvallarlaga-) ráðgjafi. Annars gjörir þú þeim stór-rangt til, svo miklum og góðum lögfræðingum, að ætla, að þeir leiti til alþingis, til þess að fá komið manni í ríkisráðið, sem þar á ekki sæti, því til þess þyrfti að breyta ákvæðum grundvallarlöganna um skipun ríkisráðsins og það getur alþingi ekki.

Kl. J.: Jeg skal nefna eina sönnun fyrir því, að stjórnin álitur nú, að grundvallarlögin gildi ekki á Íslandi. Gamla hægri-mannastjórnin vildi ekki, að alþingi felldi úr 3. gr. stjórnarskrárinnar orðin „fyrir sitt leyti“, af því að í því lægi, að alþingi vildi ekki viðurkenna ákærvald það, er grundvallarlögin veiti þjóðþinginu danska á hendur ráðgjafa vorum. Nú kærir ráðgjafinn

sig ekkert um þessi orð, og sýnir með því, að hann er fallinn frá því, að ákærvald þjóðþingsins danska samkvæmt grundvallarlögunum gildi í sjermálunum.

A.: Þetta er engin sönnun, siður en svo. Ráðgjafinn sleppir nú þessum einskis nýtu orðum, sem Danir hafa áður þurft til að hanga á með sína skoðun, um gildi grundvallarlaganna í sjermálunum, af því að hann þarf orðanna ekki lengur við, eptir að komið er inn í frv. miklu skýrara tvímælalaust ákvæði um innlimunina með orðunum „í ríkisráði“. En eptir á að hyggja, var ekki annars þessum orðum „fyrir sitt leyti“ líka sleppt í alþingisfrv. frá 1901, sem konungur einnig lofaði staðfestingu, ef þingið 1902 kysi það heldur en hitt. Þá hefur verið í því frv. líka fólgin viðurkenning stjórnarinnar um að grundvallarlögin giltu ekki í sjermálunum.

Úr grein Hannesar sýslumanns Hafstein:

Hannes Hafstein: „Landvarnar“-menn glæpast á gömlu meinlokunni um gildi grundvallarlaganna að því er snertir sjermál Íslands.

Það er satt, að hingaðtil hefur Íslandsráðgjafinn setið í ríkisráðinu í krapti danskra grundvallarlaga (þ: af því að stjórnin áleit að grundvallarlögin dönsku giltu fyrir íslensk sjermál) og þarafleiðandi borið sjermál Íslands fram á ráðgjafastefnum og í ríkisráðinu undir álit og atkvæði ráðsins, einsog önnur ríkismál. Að vonum þótti Íslendingum þetta koma í bága við 1. gr. stjórnarskrárinnar, og börðust því móti svo lagaðri ríkisráðsetu.

A. Þetta er að vissu leyti satt. En ágreiningurinn milli Íslendinga og Dana um ríkisráðssetuna gat ekki haft nema theoretiska þýðingu meðan danskur ráð-

gjafi, sem átti setu í ríkisráðinu sem slíkur, hafði íslenska ráðgjafaembættið líka á hendi.

H. H.: En það hefði engin breyting á ríkisráðssetunni orðið, þó sjerstakur Íslandsráðgjafi hefði fengist samkvæmt frumvarpi þingsins frá 1901.

A. Þú getur ekki fullyrt neitt um það. Það eitt er vist, að ágreiningurinn milli Dana og Íslendinga um það, hvort hinn sjerstaki sjermálaráðgjafi vor væri danskur ráðgjafi og ætti því samkvæmt grundvallarlögunum að sitja í ríkisráðinu og flytja þar sjermálin, hefði þá komið fram í reyndinni og þá sjálfsagt verið reynt að jafna hann. En hvernig það hefði tekist eða hver úrslit deilunnar hefðu orðið, getur þú enga fullyrðingu gefið um. Og sízt ættir þú að koma með það nú, að Danir hefðu aldrei látið sansast á því, að það sé hégóminn einber af þeim, að vilja troða uppá oss í lagaleysi gildi grundvallarlaganna, þarsem þú álitur, að nú hafi þetta frjálslynda ráðaneyti kastað kreddunni fyrir borð. En sleppum nú gamla þrefinu. Láttu mig nú heyra, hvernig nýja stjórnin litur á gildi grundvallarlaganna í sjermálunum.

H. H. Vinstrimannastjórnin tók strax af skarið, svo að hægiljan um gildi grundvallarlaganna í sjermálunum fauk út í veður og vind.

A. Þeir eru breystimenni Danir. Þeir kunna að höggva á hnútana, bæði til ills og góðs.

H. H. Já, það er skömm af Íslendingum að kunna ekki að meta vinstrimannaráðaneytið. Þeir beita sömu tortrygninni við hennar gjörðir eins og hægrimannastjórnarinnar, halda að það sje með sömu meinlokuna um gildi grundvallarlaganna og hægristjórnin.

Jeg skal nú segja þjer hvað villt hefur „Landvarnar-

mennina“, veslingana; þeir eru svo ungir og framhleyptir. Vinstristjórnin ætlar breint ekki, að grundvallarlögin gildi í sjermálum vorum, heldur ekki þá ákvarðanirnar um ríkisráðið í 15. og 16. gr., og það er ekki meining stjórnarinnar að lögleiða þær greinar með ákvæðinu. Til þess það yrði álitid, yrði hlutverk vors ráðgjafa í ríkisráðinu eða erindi hans þangað að eiga að vera alveg hið sama sem dönsku ráðgjafanna, en það er ekki svo. Orðin sýna það. Hann á að bera sjermálin upp *fyrir konungi* í ríkisráðinu. Menn halda, að dönsku ráðgjafarnir eigi að bera dönsku málin upp *fyrir konungi* í ríkisráðinu. Nei, þeir eiga að bera þau *undir ríkisráðið* (þ: undir ráðgjafana í sameiningu). Þetta er ákvörðun grundvallarlaganna í 15. gr. („Sagerne forhandles i Statsraadet“). Það er konungur einn sem ákvæðið segir, að bera eigi sjermálin undir; dönsku ráðgjafarnir mega að eins hlusta á.

A. Mjer þykir konungurinn hafa litla „rullu“ í ráðinu sem stendur. Hann verður vist feginn að fá eitt hvað að gjöra þar, þegar sjermálin koma, fyrst þau verða þó borin upp fyrir honum.

H. H. Já, en málin, sem grundvallarlögin grípa yfir, eru borin undir ráðið (þ. e. ráðgjafana í sameiningu). Konungur hlustar þar að eins á.

A. En nú getur konungur ekki hlustað á hina ráðgjafana meðan Íslandsráðgjafinn er að bera sín mál upp fyrir honum. Þeir verða þá að þegja á meðan.

H. H. Já, auðvitað.

A. En þetta væri að bæta málum inn í ríkisráðið, sem „grundvallarlögin grípa ekki yfir“ og hleypta manni inn í það (Íslandsráðgjafa), sem þar á ekki heima, og í þriðja lagi að breyta þingsköpum þar, Til þess þyrfti

grundvallarlagabreyting, og breyting á stjórnarskránni hjálpar þar ekki neitt, en er tóm markleysa.

H. H. Ríkisráðið hefur samþykkt þetta fyrirkomu-
lag, með því að láta leggja frv. fyrir alþingi.

A. Ríkisráðið getur heldur ekki breytt grundvallarlögunum, það getur danska grundvallarlöggjafarvaldið eitt gjört. Og ekki hef jeg trú á því heldur, að ríkisráðið ætli sjer að brjóta grundvallarlögin, sem þeir myndu gjöra með þessari aðferð. Þeir eru of skynsamir menn og of hræddir við ábyrgðina, sem af því leiddi. Ætli það sje ekki heldur hitt, að vinstri stjórnin áliti einmitt, eins og hægristjórnin altaf gjörði, að það sje samkvæmt grundvallarlögunum, að Íslandsráðgjafi eigi að sitja í ríkisráðinu, að hann sje með öðrum orðum skoðaður af henni sem hver annar danskur ráðgjafi og vilji hún nú fá Íslendinga til að koma stjórnarskránni í samræmi við þetta álit sitt. Íslendingar geta hjálpað til þess, en ekki til að breyta grundvallarlögunum.

H. H. En hvað segirðu um nýju uppgötvunina mína. Er það ekki alveg satt, sem jeg sagði áðan, að Íslandsráðgjafi hefur eptir ákvæðinu í frv. allt annað hlutverk en grundvallarlögin setja dönsku ráðgjöfunum í ríkisráðinu. Hann á að bera málin *upp fyrir konungi* en þeir *undir ríkisráðið* (þ: ráðgjafana í sameiningu). Þó stjórnin hafi kanske ætlað að hafa ákvæðið í samræmi við grundvallarlögin, þá hefur henni mistekist þar hraparlega, og þá er okkur óhætt að samþykkja ákvæðið.

A. Já að vísu. En ákvæðið væri markleysa eins fyrir það, því að við höfum ekki vald til að lögskipa um ríkisráðið, sem er grundvallarlagastofnun.

En viðvikjandi útleggingu þinni á ákvæðinu og

grundvallarlögunum, þá er hún sjálfsagt skörp mjög og gáfuleg, eins og búast mátti við af þjer, en það veikir trú mína á henni, að enginn af hinum skarpvitru lögfræðingum Dana hefur þá hingaðtil skilið ríkisráðsákvæðin í grundvallarlögunum, og það þykir mjer heldur ósennilegt. Þú ferð líka óvarlega með orðin „forhandles i Statsraadet“. Þau þýða ekki: skulu borin undir ríkisráðið, heldur: eru (skulu) rædd í ríkisráðinu.

Ef þú hefur lesið 16. gr. grundvallarlaganna til enda, þá hefurðu líka sjeð, að um athöfnina, sem gjör-ist í ríkisráðinu, eru líka höfð orðin: „Kongen lader sig Sagen foredrage i Statsraadet“ (konungur lætur bera málið upp fyrir sjer í ríkisráðinu). Og það er að allra áliti sama hugsunin í báðum orðatiltækjunum.

Athöfnin í ríkisráðinu er einnig lýst svo af öllum lögfræðingum, sem um það hafa ritað, að málin eru þar borin upp fyrir konungi — de foredrages for Kongen, eins og grundvallarlögin orða það — af þeim ráðgjafa, sem málið heyrir undir eptir eðli sínu, og leggur svo konungur úrskurð á málið. Þessi flutningur málanna fyrir konungi á að ske í ríkisráðinu, ɔ: í nærveru allrar stjórnarinnar (allra ráðgjafanna), til þess að hinir ráðgjafarnir geti átt kost á að finna að í tíma, ef þeir hafa eitthvað að athuga, og þeir eru þá skyldir að láta álit sitt í ljósi ótilkvaddir, en konungur getur einnig, ef hann finnur ástæðu til þess, skorað á þá um það.

Athöfnin, sem fram fer í ríkisráðinu, er því í stuttu máli rjett nefnd svo, að málin *eru þar borin upp fyrir konungi*; þau eru ekki borin þar „undir álit og atkvæði fundar (ríkisráðsins)“ heldur eru þau einmitt „borin þar upp fyrir einum manni (ɔ: konungi) í áheyrn fundar eða samkomu“, og þá verður það alveg sama

hlutverkið sem Íslandsráðgjafa er ætlað í ríkisráðinu sem dönsku ráðgjöfunum.

Það verður eptir þessu lítið úr uppgötvun þinni, og það kemur fram sem mig uggði, að það er meiningin að láta oss með ákvæðinu *viðurkenna*, að grundvallarlögin sjeu gild einnig í sjermálum vorum.

H. H. Við verðum þó ætíð lausir við ráðgjafasamkunduna (Ministerraadet). Það er útilokað með ákvæðinu, þar sem nefnt er að eins ríkisráð (Statsraad), að Íslandsmálum sje nokkurntíma ráðið til lykta í ráðgjafasamkundu, þar sem afl atkvæða ræður (16. gr. grundvallarlaganna). Meira að segja, ráðherrann hefur hjer eptir enga heimild nje átyllu til þess að mæta á ráðgjafasamkundum. Hann á að eins við *konunginn í ríkisráðinu*.

A.: Sjeu nú grundvallarlögin með ríkisráðsákvæði frumvarpsins viðurkennd gild í sjermálum vorum, og jeg hef áður sýnt, að ákvæðið getur ekki þýtt annað en það, þá leiðir þar af, að farið verður yfir höfuð með sjermál vor eins og önnur mál, sem grundvallarlögin grípa yfir, og Íslandsráðgjafinn er þá og verður danskur ráðgjafi, sem hefur sömu skyldur og hinir dönsku ráðgjafarnir til að mæta einnig í ráðgjafasamkundu (Ministerraad). En annars sýnir þú, að þjer er ekki ljós munurinn á ráðgjafasamkundu og ríkisráði. Þú hefðir þó ekki þurft annað til að glöggva þig á því atriði, en lesa 16. gr. grundvallarlaganna. Hún getur ekki missskilst. Eptir henni er ráðgjafasamkunda að eins haldin í einstöku tilfellum, þegar forföll banna konungi að halda ríkisráð, og semja ráðgjafarnir í ráðgjafasamkundunni þá að eins tillögu til konungs um mál það, er rætt er, og er tillagan, sem flest atkvæði hefur fengið, síðan borin upp fyrir konungi, en hann

gjörir annaðhvort: fellst á hana eða ákveður að málið skuli borið upp fyrir sjer í rikisráði. *Ekkert mál er til lykta leitt á ráðgjafasamkundu.* Og því væri það *lítill sigur* fyrir oss, þessi, sem þú segir leiði af uppgötvun þinni, að hjer eptir sje það útilokað, að Íslandsmálum verði nokkurn tíma *til lykta ráðið* í ráðgjafasamkundu.

H. H.: Annars geng jeg út frá því sem gefnu, að næsta þing taki það skjórt fram, að það samþykki þetta ákvæði, „í rikisráðinu“, sem fyrirkomulagsatriði á sambandi ráðherrans við konung og alrikisstjórnina, og leggi fulla áherzlu á það, að þar með sje ríkisráðinu ekki veittur neinn rjettur yfir þeim málum, sem eptir stjórnarskrá vorri eru sjerstakleg málefni Íslands, eins og jeg einnig vona, að það verði gjört nægilega ljóst, að með þessu er lokið öllum afskiptum ráðherrasamkundunnar af sjer-málum Íslands.

A.: Þú ert ekki enn búinn að skilja það fyllilega, að það er ekki sjálf rikisráðssetan, sem er það hættulega, heldur viðurkenningin frá vorri hlið, sem í samþykkt ákvæðisins liggur, um gildi grundvallarlaganna dönsku í sjer málum vorum. Ríkisráðssetan er að eins ein afleiðingin, ráðgjafi vor verður sjálfur danskur ráðgjafi, settur til að gæta hagsmuna Dana aðallega, með ábyrgð fyrir rikisþingi Dana, náð Dana verður fóturinn undir stjórnarskrá vorri og landsrjettindi vor eru þá horfin, því að það er enginn rjettur að lifa upp á náðina. En bravó fyrir því, að þú finnur þó eitt-hvað hárukt við ákvæðið. Í vor verðurðu genginn undir landvarnarskylduna.

Henni skulum vjer vinna,
verjum móður svo góða.

Jeg leyfi mjer nú að telja það nýja sönnun fyrir mínu máli, að þessar tilraunir að verja frumvarpið 1902, hafa algjörlega misheppnast fyrir svo færum mönnum, sem þeir eru, höfundar hinna tilvitnuðu blaðagreina.

Þessir höfundar hafa báðir kannast við það, að frumv. 1902 sje óhafandi — sje innlimun, uppgjöf landsrjettinda o. s. frv., ef í því sje fólgin viðurkenning frá vorri hálfu á því, að grundvallarlögin gildi í sjermálum vorum, og jeg hef sannað svo ljóst sem orðið getur, að mjer finnst, að ríkisráðsákvæðið í frumv. þýðir slíka viðurkenningu og getur ekki þýtt neitt annað.

Þetta hef jeg viljað og fundið mig knúðan til að sýna þjóðinni. Jeg segi því við hana: *Þú ert að fleygja frá þjer landsrjettindum þínum af tónum misskilningi.* Mjer getur auðvitað hafa missýnst, en jeg held þó ekki. Jeg vona að minnsta kosti, að menn meti svo mikils orð mín, að þeir taki málið upp til rækilegrar yfirvegunar og rannsókna. Jeg vil ekki ófyrirsynju tefja fyrir umbótum á stjórnarskipuninni, sem vjer þörfnumst svo mikillega. Jeg þykist hafa sýnt það áður, að jeg hef ekki viljað það. Og jeg myndi því taka því með fögnuði, ef það sannaðist með órækum röksemdum, að vjer mættum taka þessum umbótum nú, án hættu fyrir landsrjettindi vor. En hins vona jeg líka, að menn ekki fari nú að, eins og sumum hættir við í umræðum um landsins mikilvægustu mál, reyni með öllu móti með röngum og ósönnum ástæðum, með afbökunum og rangfærslum að villa þjóðinni sjónir. *Það er meira áriðandi en í nokkru öðru landsmáli að þjóðin sjái og skilji hjer hið rjetta og sanna afdráttarlaust.* Hver sá, sem ekki gætir þessa rækilega, en stuðlar til þess, að þjóðin sje í villu um það, að

landsrjettindi hennar eru í hættu, hann svikur þjóð sína, *hann ber vopn á móti sinni eigin þjóð*.

Jeg þarf ekki að segja meira. Allir góðir menn eru mjer samdóma um það, að landsrjettindi vor meg-um vjer eigi láta af hendi, og enginn hefur opinberlega dirfst að segja annað. Íslendingar hafa sýnt með aðdáun sinni fyrir æfistarfi Jóns Sigurðssonar, að þeir vilja ekki „fyrirgjöra svo dýrum arfi“, sem hann og flokkur hans eptirljet oss til varðveizlu og eflingar fyrir niðja vora, en ekki til þess að vjer skyldum kasta honum frá oss sem fánýtum hjegóma*.

Jeg veit það vel, að hjer meðal vor Íslendinga, eins og hjá hverri annari þjóð, eru til menn, sem eru sneyddir allri trú á þær hugsjónir, sem gefa bæði einstökum mönnum og þjóðum fullkomið gildi sitt. Jeg veit það, að þessir menn muni ekki láta sitt eptir liggja, að reyna að fá menn, — í kyrþey þó helzt — til að lita svo á, sem allt það sem hjer er sagt — og hjer er þó

---

*) Jeg gæti jafnvel sagt *sem byrði*. Því að vjer afhendum Dönum „arfinn“, samkvæmt frv. 1902, ekki svo, að þeir þóknist oss fyrir eða láti oss njóta gjafarinnar í neinu; vjer bætum afhendinguna upp með fjegjöf. Vjer losum Dani við útgjöld, sem mundu nema um 40,000 kr. á ári, með því að taka að oss að launa þessum danska ráðgjafa, sem vjer fáum. Jeg tek það þó fram til að verða ekki misskilinn, að útgjöldin á oss af hinu nýja fyrirkomulagi myndu ekki vaxa um alla þessa upphæð, *en Danir losna við hana*. Það var heldur ástæða til að vera hræddur við, að Danir, sem nú þurfa allra sinna peninga við, mundu slá hendinni við þessum gjalda-ljetti, þó að ríkisráðsákvæðið, sem stjórnin gat enga von gjört sjer um að Íslendingar samþykktu eptir fyrri framkomu þeirra, og sem heimildarlaust, miðað við konungsboðskapinn, var laumað inn í frumvarpið, hefði verið sniðið burtu úr frumvarpinu af þinginu. Danastjórn hefði þótt mjög vænt um frumvarpið fyrir því, og ekki með neinu móti viljað hætta á, að Íslendingar sæju sig um hönd.

ekkert nýtt kennt, sem þjóðarinnar beztu menn hafa ekki ávallt álitid heilagt oss Íslendingum — sje hgegóm-inn einber, það sje ekki annað en sama lögstirfnin, sem sje þjóðarlöstur Íslendinga og sem hafi vakið aðdáun-ina fyrir Jóni Sigurðssyni. Þessir menn segja eins og nýlega hefur verið sagt skýrum orðum í blaðsnepli, sem enginn þorði að nafngreina sig á, en sem blaðið Þjóð-ólfur — heimastjórnaflökks-blaðið sjálf — hefur sent út um land allt, og lýst sig samdóma, meira að segja. Þar segir á þessa leið: Vjer eigum ekki gagnvart Dön-um að vera með lögstirfnar lögskýringar og bókstafs-rifildi — því að lög og samningar gilda ekkert gagn-vart þeim sem er meiri máttar — heldur eigum vjer að treysta því, að Danir vilja oss vel og *gefi* oss það, sem *þeir* álita oss fyrir beztu og nauðsynlegt til þrifa og heilla, þegar það er sjálfum þeim útlátalaust. Það er gleði-boðskapur *náðarinnar*, sem hjer er þrjedikaður í póli-tikinni og trúleysið á sannleik og rjettlæti. Gætum oss fyrir slikum kennifeðrum.

En hvað lögstirfninni viðvikur, hvorir eru með lögstirfnina í þessu máli, Danir eða Íslendingar? *Vjer* viljum halda þeim tryggingum, sem vjer höfum með þrautseigri baráttu unnið oss í stjórnlögum vorum, fyrir því sjálfsforræði sem Danir hafa viðurkennt að við þyrftum að hafa. Danir vilja láta oss framselja þessar *trygg-ingar*, til þess að þetta sjálfsforræði liggi laust fyrir þeim, *ef* þeim kynni að koma til hugar að svipta oss sjálfsforræðinu eða takmarka það, en þeir þykjast svo sem ekki ætla að nota sjer rjettinn til þess að taka ráðin af oss. Hvoru megin er nú lögstirfnin? Nei, garður er granna sættir. Höldum garðinum uppi.

Jeg lýk svo máli mínu, með því að setja hjer sönn og falleg orð eptir Pál amtmann Briem, sem hann rit-

aði í Andvara 1890, og sem mjer finnst menn eigi að hafa í minni nú á þessum dögum:

Um þjóðernið má segja, að vandi fylgir vegsemd hverri, og hver sú þjóð, sem vill halda uppi þjóðerni sínu, hún verður líka að halda uppi þjóðarheiðri sínum, og hún verður stundum að leggja hart á sig, til þess að fullnægja þjóðerniskröfu sinni; en til þess að þjóðin geti fullnægt þessum kröfum, er fyrsta skilyrðið, að þjóðin sje viðurkennd fullveðja, hún getur ekki treyst neinum öðrum þjóðum, til að leiða sig á veg til framfara og gæfu; hún verður að vera sinnar eigin gæfu smiður, og þess vegna er nauðsynlegt, að hún fái að ráða högum sínum.

Íslendingar! Í vor eigið þjer að greiða atkvæði um það, hvort þér viljið vera framvegis islenskir eða danskir.

Kastið ekki þjóðerninu af tómun misskilningi.

